

«Ey yer ve göklerin Hükümranı! Vatan ve din düşmanlarına
karşı cihadımızda bize yardım et ve bizi düşmanların şerrinden koru!»
— İmam Şamil —

Birleşik Kafkasya

ÜÇ AYLIK DERGİ

İMAM ŞAMİL 200 YAŞINDA

YIL: 3

Eylül – Ekim – Kasım 1997

SAYI: 12

İÇİNDEKİLER

İMAM ŞAMİL'İN DEVLET SİYASETİ VE "BİLEŞİK KAFKASYA DEVLETİ" İDEALİ	
Dr. Yılmaz NEVRUZ	1
İZ BIRAKANLAR: GENERAL İSMAİL BERKOK	
Osman ÇELİK	6
İMAM ŞAMİL'İN PORTRELERİ VE HAYATINDAN TABLOLAR	
Murat KORKMAZ	
Çev. Musa Ramazan-Cafer Barlas	12
ACI BİR KAYIP: HALİMAT BAYRAMUK	
İbrahim ŞAMAN	16
DOĞDUĞUM EV - ANNEME (Şiir)	
Halimat BAYRAMUK	19
İMAM ŞAMİL'İN NİZAMNAMESİ	20
ÇİN'İ BEKLEYEN TEHLİKE	
Lokman ÜZEL	25
İMAM ŞAMİL'İN BİR HİTABESİ	29
KARAÇAY-MALKAR NART DESTANLARI	
Adilhan ADILOĞLU	31
KAZIKUMUHLU CAMALUDDİN'İN TÜRKİYE'DE ŞEYHÜLİSLAM'A	
YAZDIĞI MEKTUP	34
BATIR KARÇA VE KARAÇAY TARİHİNDE KARANLIKTAKİ KALAN NOKTALAR	
Hürriyet ERSOY	36
KARAÇAY - MALKARLILARIN ESKİ FOLKLOR ÜRÜNLERİ	
T.M. HACİEVA	40
KARAÇAY HALK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI ALGIŞ	
Dudalanı MAHMUT	45
DERNEK HABERLERİ: "NARTLANI TOY KÜNÜ" BULUŞMASI	47

Birleşik
KAFKASYA
Üç Aylık Dergi

Genel Koordinatör:
Yılmaz NEVRUZ

Sahibi:
K.K.Karaçay-Balkarlılar
Kültür ve Yardımlaşma
Derneği adına:
Hüsnü KÜÇÜK

Yazı İşleri Müdürü:
Mehmet KARAÇAY

Yazım:
Cahide BAŞÇI

Haberleşme Adresi:
Mrk. P.K. 62
ESKİŞEHİR

İdare:
Akcami Mah.
Zeytinler Sk. 2
Odunpazarı - ESKİŞEHİR
Tel: 0.222.221 66 97
Fax: 0.222.230 34 07

Yurtdışı Yıllık Abone:
40\$

Yurtiçinde:
Dernek hesabına
175.000 TL. bağışta
bulunmak suretiyle
temin edilebilir.

Posta Çeki No: 112736
(Mehmet KARAÇAY)

Dergideki yazılar kaynak
gösterilmek suretiyle
alınabilir.

Dizgi-Baskı:
ETAM A.Ş.
Matbaa Tesisleri
ESKİŞEHİR

Selahattin KAYA
Yönetim Kurulu Bşk.

Sivrihisar Cd. Büyük Otel Psj. 14 ESKİŞEHİR Fax Tel: 0.222.231 85 05 Cep Tel: 0.532.215 44 77

Alpu Yolu 2. Km. 26000 ESKİŞEHİR
Tel: 0.222.227 93 99 - 227 99 76 Fax: 237 74 30

Beytullah ASİL
Acente

Hamamyolu Cad No: 32 ESKİŞEHİR Cep: 0.532.311 64 31
Tel: 0.222.231 49 00 - 230 62 68 Fax: 221 34 60

TOKOĞLU ECZANESİ
Ecz. H. Cahit TOKOĞLU

Devlet Hastanesi Yanı BURSA Tel: 0 (224) 222 91 82

Elmadığı Cad. No. 109 Taksim / İSTANBUL
Tel : 0 (212) 233 34 06 - 233 34 07
Fax : 0 (212) 247 33 33

Otosan
Yetkili Yedek Parça Bayii

Birleşik Kafkasya

ÜÇ AYLIK DERGİ

Yıl: 3

Eylül-Ekim-Kasım 1997

Sayı:12

İMAM ŞAMİL'İN DEVLET SİYASETİ VE "BİRLEŞİK KAFKASYA DEVLETİ" İDEALİ

Yılmaz NEVRUZ

Kafkas bağımsızlık mücadelesinin büyük önderi İmam Şamil hakkında eser yazarlar, genellikle onu efsanevi savaş kahramanı olarak nitelemişler ve uyguladığı politikayı, Rus kaynaklarını esas alarak değerlendirmişlerdir. Hal böyle olunca O'nun "Birleşik Kafkasya Devleti"ni tesis etme emeli ve gayretleri geri planda kalmıştır. Biz bu yazımızda; İmam Şamil'in Birleşik Kafkasya Devleti'ni kurmak için ürettiği ve uygulamaya çalıştığı politikaları ana hatlarıyla incelemeye gayret edeceğiz.

Maziye bakacak olursak; töre devletçikleri halinde örgütlenen Kafkas uruklarının tam birlik şuuruna eriştikleri söylenemez. Zaman zaman bir devlet bütünlüğü içinde sağlanan siyasi birlik, yerli uruklar tarafından değil de dışarıdan gelen uluslar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ağırılık merkezi Kafkaslarda olan Alan Devleti ile Hazar Devleti bu görüşümüzü doğrulayan iki örnektir. Ancak bunlar çok eskilerde kalmıştır.

Kafkas kabileleri arasında birlik sağlayarak "Birleşik Devlet Olma" fikrini benimseyerek onu gerçekleştirmeye çalışan ilk siyasi öncü, 18. yüzyılın ikinci yarısında yaşayan İmam Şeyh Mansur'dur. Kafkasların yetiştirdiği bu büyük insan da henüz layıkıyla araştırılmamıştır. İmam Mansur'un 200 yıl önce tespit ettiği iki önemli gerçek vardır: Birincisi, Hazar'dan Karadeniz'e kadar Kafkas birliğinin sağlanması; ikincisi de müstakbel Kafkas Devletinin sınırlarının çizilmesidir. O'nun tespit ettiği Kuzey sınırı Azak-Maniç-Kuma hattıdır. Bu iki gerçek, "Kafkasya Bağımsızlığı"nın vazgeçilmez iki şartıdır.

İmam Şamil, iyi yetişmiş ve birikimli bir aydın olması hasebiyle, kendisinden 50 yıl önce Rus istilasına karşı tek mil Kafkasları birleştirmeye çalışan İmam Mansur'un faaliyetlerinden elbette haberdardı. Mücadele planlarını hazırlarken Mansur'dan geniş ölçüde yararlanmıştı. Bize göre hem İmam Mansur hem de İmam Şamil dini lider ya da tarikat şeyhi olmaktan ziyade devlet kurmak isteyen birer siyaset adamı, birer kumandandırlar. Halbuki, Rus kaynaklarında Nakşibendiye tarikatına mensup birer şeyh ve çarlık rejimine karşı baş kaldırmış birer kahraman ya da asi olarak nitelendirilmişlerdir. Türkiyeli araştırmacılar dahil, diğer ülkelere mensup araştırmacılar ve tarihçiler de sözü geçen kaynakların etkisiyle hep aynı şeyleri aynı biçimde dile ge-

tirmişlerdir. Bu, İmam Şamil'e karşı bir haksızlıktır. O'nun asıl kişiliği teferruat arasında kaybolmuştur. Şamil'in siyasi kişiliği bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkarsa, Kafkasların siyaset tarihi, burada yaşayan kardeş halkların bir bayrak altında birleşmeleri ve bağımsız bir devlet olma ülküleri güç kazanacaktır. Bu da Rusya'nın emperyalist siyasetine zarar verecektir. Rus yazarlar bunu iyi bildikleri için, İmam Şamil'in Kafkas halklarını birleştirerek "Bağımsız Devlet Kurma" emelini bilerek kamufle etmişlerdir. Bu durum karşısında, başta Dağıstanlı araştırmacılar olmak üzere tüm Kafkaslı araştırmacılar ile Türk dünyasının araştırmacıları İmam Şamil'in bu yönünü bilimsel olarak ortaya koyan eserler yazmaya yönelmelidirler. Hristiyan ülkelere mensup araştırmacılar, her ne kadar objektif davranmaya çalışsalar da Rus kaynaklarını incelerken çok defa tarafsızlıklarını kaybetmişlerdir. Bazı fanatik hristiyan yazarlar O'nun mukaddes amacını bildikleri halde, O'na peygamberlik yaftasını asarak "yüceltirken yermeye" gayret etmişlerdir: "Muhammed Allah'ın birinci ve Şamil ikinci peygamberidir." Bu bühtan ifadesi Lesley Blanch'ın "Cennetin Kılıçları" kitabında geçmektedir ve müritlerin böyle bir inanca sahip oldukları ileri sürülmektedir.¹ Keza aynı eserde Şamil'in en önemli gayesinin "Kendisinin ilahi bir elçi olduğunu ve yer-yüzünde Allah'ın sesi olarak tanınmasının gerektiğini insanlara kabul ettirmek" olduğu ileri sürülmüştür. Maksat, Şamil'i İslam aleminde küçük düşürmek ve O'nu basit bir şarlatan gibi göstermektir. Oysa Şamil Allah'ın huzurunda boyun eğmiş bir mü'min, kafirlerin karşısında da kahraman bir mücahittir.

İmam Şamil'in esas gayesi, tıpkı İmam Mansur gibi Kafkasları Rus ihtilalinden kurtararak bağımsız bir Kafkasya Devleti kurmaktır. Bunu gerçekleştirmek için yapılacak en önemli görev, "Kafkas Birliği"ni sağlamaktır. Şamil, fiili mücadeleye başlamadan önce, dava arkadaşları Gazi Molla, Hamzat ve diğerleri ile de istişarelerde bulunarak "Birlik şuuru"nun önemini kavramış bulunuyordu. Böylesine büyük ve kutsal bir davayı gerçekleştirmek için hep birlikte temel stratejileri tespit etmişlerdi.

1. ÖNDER SEÇİMİ

Milli hareketin önderi seçimle iş başına getirilmiştir. İmam Muhammed, İmam Hamzat ve İmam Şamil, üçü de seçilerek imamet makamını deruhte etmişlerdir.² Şamil'den bu güne kadar devam eden bağımsızlık mücadelelerinde de yine seçilmiş önderler görev yapmıştır. Bunun en son ve canlı misali Cahar DUDAYEV'dir. O da seçilerek iş başına gelmiştir.

2. DEVLETLEŞME SÜRECİ

Halkın "devlet" şeklinde organize olması öngörülmüştür.

Kafkasya'da İmamlar Dönemi dikkatle incelenecek olursa, zamanımızın birçok devletinden daha düzenli ve daha demokratik bir devlet düzeninin oluşturulduğu ortaya çıkar. Ne var ki bu devlet diğer dünya devletleri tarafından tanınarak suverenitesini kabul ettiremediği için hep gözden kaçmıştır.

Devleti devlet yapan temel esaslar, İmam Şamil'in yönetimindeki Dağıstan (Kafkas) devletinde aynen mevcuttur: Devletin sınırları çizilmiştir, parlamento ve hükümet* mevcuttur, yönetim birimleri oluşturulmuştur³, tedavülde dolaşacak para dahi

* Naipier Meclisi parlamentoyu, imam ve maiyetindeki icra kurulu da hükümetin görevini üstlenmiştir.

belirlenmiştir, devlet hazinesi ve maliyesi düzenli şekilde çalıştırılmıştır, idare ve hukukta şer'i esaslar kabul edilmiştir, yabancı ülkeler ile siyasi ilişkiler kurulmasına çalışılmıştır, resmi dil olarak arapça, anlaşma dili olarak da kumukça kullanılmıştır, mekteplerden medreselerden tutun da çiftçiliğe kadar her alanda devlet denetimi sağlanmıştır.⁴ Merkezden en ücra köye kadar hiyerarşik bir idari sistem kurulmuştur. Bütün bunlar "tanınsa da tanınmasa da" devlet suverenitesinin delilleridir.

3. FİİLİ BİRLİK DIŞINDA KALAN BÖLGELER.

Müstakbel Kafkas Birliği'nin sağlanması için Dağıstan ile Çeçenistan dışında kalan bölgelere ehliyetli naipeler gönderilerek oralarda da örgütlenmeye çalışılmıştır. Karaçay, Malkar ile Adigey'de bir hayli yol alınmıştır. Ne var ki, Kabardey ile Osetya'daki şiddetli Rus baskısı ve sömürge yönetimi yüzünden fiili birlik sağlanamamıştır. İmam Şamil'in asker kullanarak yapmayı tasarladığı birlik hareketine Kabardey ve Osetya her şeyi göze alarak katılabilseydi, daha batıdaki kabileler katılmaya hazır oldukları için "Kafkas Birliği" sağlanacak ve tek mil Kafkaslar Ruslar için cehenneme dönüşecekti. Böylece ülke kurtarılacak ve büyük ihtimal ile Kırım Savaşı sonunda aktedilen Paris Konferansında "Birleşik Kafkasya Devleti"nin bağımsızlığı tanınacaktı.

4. SOSYAL TABAKALAŞMA İLE MÜCADELE.

Ulusal birliğin sağlanmasında en büyük engel, kabilelerin birçoğunda hüküm süren feodal çağlardan kalan sosyal tabakalaşma idi. İmam Şamil ve arkadaşları bu önemli engeli aşarak ulusal birliği sağlamak için o devirde (şimdi olduğu gibi) en müessir birlik unsurunun "İslam Dini" olduğunu görmüşler ve bundan en geniş şekilde yararlanmışlardır.⁵ Bunu yaparken de öncelikle telkin yöntemini kullanmışlar, mecbur kalınca da (bazı hanlıklara yapıldığı gibi) askeri yaptırıma başvurmışlardır.

5. BİRLİK İÇİN FİİLİ YAPTIRIM YÖNTEMİNİN UYGULANMASI.

İmam Şamil ve selefleri "Birlik Hareketi"ne Şamil'in doğduğu köyden (Gimri) başlayarak tüm Dağıstan kabilelerini teker teker birliğe davet etmişlerdir. Çağrıyla, va'z ve nasihatle kabileleri uyandırmışlar, zadeğânların etkisiyle karşı çıkan gruplara karşı askeri yaptırım kullanmaktan çekinmemişlerdir. Bunun tipik örneği Hunzah Hanlığı'nın ilgası ve halkının birliğe dahil edilmesidir. Şamil'in selefi İmam Hamzat, kendisi de Hunzah hanlarının soyundan olmasına rağmen "Ulusal Birlik" ülküsü uğruna sözü geçen hanlığı yıkmış, hayatını bile bu uğurda kaybetmiştir.

Onlar için ölçü; soyluluk değil, ülkeye ve Allah'a hizmette temayüz etmektir. Bu alanda birçok engeller aşılmış Dağıstan ve Çeçen'de bu batıl mentalite sosyal hayatta "amaç ve ögünç" olmaktan çıkmıştır.

Sırada Kabardey beyleri vardı. Onlar bütün çağrılara ve telkinlere rağmen "soyluluk asabiyetinden" kurtulamadıkları için, bazıları müstesna Ruslarla dost ilişkiler kurarak Şamil'in "Kafkas Birliği" hareketine dolaylı da olsa karşı çıkmışlardır.

Takriben 10 yıl süren bir mücadele sonunda Dağıstan ve İçkeria'da (Çeçen) birlik sağlanmıştır. İmam Şamil bizzat giderek duruma el koysaydı, müslüman Osetler ile Karaçay-Malkarlar, Abazalar ve tek mil Kuban Havzası Adigelerinin Kafkas Birliği'ne bilfiil katılacakları muhakkaktı. Ne var ki, Kabardey beyleri "Ulusal Birlik" nosyonu-

nu bir türlü kavrayamamışlar, Ruslara boyun eğmekle beyliklerini sürdürebileceklerini sanmışlardır. Bunların ekseriyeti yanlış yolda olduğu için birlik taraftarları beyler de etkisiz hale getirilmiştir.

İmam Şamil'in büyük bir ordu ile Kabardey'i birliğe katmak ve daha batıya uzanarak Kuban Havzasında yaşayan kabileleri de organize edip ulusal birliği fiilen tahakkuk ettirmek amacıyla düzenlediği ünlü Kabardey Seferi, bazı Kabardey beylerinin sözlerinde durmamaları yüzünden akim kalmıştır. Oysa tek mil Kabardey silahlandı Rusların yapacak birşeyi yoktu. Nitekim Gn. Freitag bu hareketle ilgili raporunda şunları yazmıştı: "Kabardeylerin ayaklanması, bize bağlılıkları zaten zayıf olan Kumukların da harekete geçmesine sebep olacaktır. Şu anda hat bomboş! Sol tarafta hiçbir birlik ve kumandan bulunmuyor"⁶

Bu başarısızlığın gerçek sebepleri nelerdir? Bunların ortaya konulması lazımdır. Bu güne kadar meselelerin derinliğine inilerek doğru tespitler henüz yapılamamıştır. Acaba Rusya'nın politikası; Mezdegü'den Terekkala'ya ve Tiflis'e kadar uzanan bir hat boyunca tek mil Kafkasları ikiye bölerek birleşme stratejisini akim bırakmak şeklinde mi uygulanmıştır?

6. İSTİHBARAT TEŞKİLATI.

İmam Şamil tarafından yönetilen ve başka devletlerce bağımsızlığı tanınmayan "Kafkas Devleti"nin / imametinin mükemmel bir haberleşme örgütü vardı. Bağımsız araştırmalara göre İmam Şamil'in istihbarat teşkilatı hem sürat hem doğru haber elde etme yönünden Rusya'dan üstündü.⁷ Kafkasların bütün köylerinde, yerleşim birimlerinde (işgal altındaki köylerde bile) istihbarat teşkilatı fevkalade gizli bir şekilde örgütlendi. Yazılı veya sözlü bilgiler illegal kişiler tarafından ve at sırtında süratle hedefe ulaştırılmıştır. Köylerde bu ulusal hizmet için kullanılacak atlar (illegal bir şekilde) emre amade tutulmuşlardır.

7. MÜRİTLİK TEŞKİLATI.

Daha önceki maddelerde anlatılan hususlar bağımsız devlet olmanın gerekleridir ve herhangi bir fevkaladelik taşımazlar. Ama şimdi kısaca izah edeceğimiz "Müritlik Teşkilatı" Kafkaslara mahsus bir örgüttür, bir keyfiyettir.

İmam Şamil ve selefleri Kafkaslarda ulusal birliği sağlamada en etkili unsurun İslamiyet olduğunu çok erken dönemde anlamışlardır. İnsanların kutsal bir amaç uğrunda örgütlenerek birleşmelerini sağlamak için Nakşibendiyye tarikatından yararlanmışlardır. İslam tarihinde eşine rastlanmayan bu tarikat örgütlenmesi; benzerlerinin aksine tam bir cihat hareketi halini almıştır.⁸ Eli silah tutan erkekler tekkelerde, zaviyelerde oturup zikir edecekleri yerde "Vela tekûlü limen Yuktelü fi sebillillah" diyerek cihat meydanına atılmışlar ve yurt savunmasına katılmışlar; cephe gerisinde kalan yaşlılar, kadınlar ve çocuklar da onların asliha ve iaşelerini temin için topyekün çalışmışlardır. Özellikle İmam Şamil; Nakşiliği, müslüman Kafkas halkını müstevli Ruslara karşı harekete geçirmek için çok etkili bir araç haline getirmiştir. Böylece Dağıstan ve Çeçenistan'da ulusal birlik sağlanmış, milli uyanış büyük bir mesafe kaydetmiştir.

Buna karşılık; Ruslar Kafkasların uyanışını ve ulusal birliğini yok etmek veya geciktirmek için stratejiler belirleyerek Şamil'e karşı koymuşlardır.

SONUÇ:

İmam Şamil'i ebedileştiren özelliği, Devlet kuruculuğudur. Bugün Şamil, Kafkasya'da ve dünyanın öbür ülkelerinde (muhacerette) yaşayan milyonlarca Kafkaslı'nın kalbinde ebedi önder, milli başbuğ, kısacası İmam Şamil olarak yaşıyorsa bunun sebebi, onun Kafkaslarda ulusal birliği sağlama ve orada "Bağımsız Devlet Kurma" mücadelesinin "ulusal benlik" haline gelmesindendir.

Şamil sadece müstesna bir din büyüğü, milli bir kahraman, büyük bir savaş ustası olsaydı bugüne kadar, benzerleri gibi çoktan unutulur veya teferruat tarihçilerinin konusu olurdu.

Şamil'in kafkaslarda ulusal birlik sağlama ve milli devlet kurma mücadelesi O'na enternasyonal bir şöhret de sağlamıştır. Bugün Avrupa'da, İslam Alemi'nde ve dünyanın diğer ülkelerinde (en azından) aydınlar arasında tanınan dünya ünlülerinden biridir.⁹ O'nun kutsal davasını yok etmeye çalışan Rus generallerinden hiçbirisi, hatta çarlar bile onun kadar enternasyonal bir şöhret olarak hatırlanmamaktadırlar.

İmam Şamil'in 200. doğum yıl dönümünde; onun özellikle hatırlanacak ve ayrıntılarıyla incelenecek yanı, Kafkaslarda ulusal birliği sağlama ve Birleşik Kafkasya Devletini tesis etme gayretleri ve ülküsü olmalıdır.

Bugünkü Çeçenistan Devleti'nin kurucu önderi Şehit Cahar DUDAYEV'e bir çoklarıncı "Zamanımızın İmam Şamil'i" denmesindeki derin anlam da Şamil'in bu özelliğine atıfta bulunmak içindir.

Bütün Kafkas halkları bir an önce etnik milliyetçilik asabiyetinden kendilerini kurtararak İmam Şamil'in fikirleri etrafında birleşmelidirler. Günümüzde merhum Cahar Dudayev İmam'ın gösterdiği yolda fîli mücadeleyi başlatarak "örnek" olmuş ve bu uğurda hayatını yitirmiştir.

Ulusal uyanış ve ulusal birlik Kafkas ulusunun en büyük ülküsü olmalıdır.¹⁰

DİP NOTLAR:

1. Lesley Blanch - Cennetin Kılıçları, Çev.: Prof. İzzet Kantemir, İstanbul-1978.
2. Kafkasya Mücahidi Şeyh Şamil'in Gazavatı - Muhammed Tahir-el Karahi, İstanbul 1333 (1916).
3. Şamil'in Nizamnamesi (Nizam Şamilia) - Rusça makale, "Şimali Kafkasya - Severniy Kavkaz" - sayı 53-54, Eylül-Birinci teşrin 1938 - Warszawa - Polonya.
4. Şerafettin Erel - Dağıstan ve Dağıstanlılar, İstanbul, 1961.
5. J. F. Baddeley - "Rusya'nın Kafkasya'yı İstilas ve İmam Şamil" Kayınan Yayınevi - İstanbul, 1995.
6. J. F. Baddeley - A. g. e.
7. Lesley Blanch - A. g. e.
8. Aytek Kundukh - Kafkasya Müridizmi - İstanbul, 1987.
9. Almanya'da Ortaokullarda okutulan Din Dersi Kitabı.
10. Yılmaz Nevruz - Mikro Milliyetçilik / Etnik Milliyetçilik. B. Kafkasya, Sayı: 10, 1997, Eskişehir.

İz Bırakanlar...

GENERAL İSMAİL BERKOK

Osman ÇELİK

İsmail Berkok, Kayseri'ye bağlı Pınarbaşı İlçesi'nin Yağlıpınar köyünde doğdu. Babası Ali Berkuk, 93 harbi olarak tarihe geçen, Osmanlı Rus Savaşı esnasında, Kafkasya'dan Türkiye'ye göçetmişti. Kabardey olduğu için, Kabardeyler'in yoğun olduğu Uzun Yayla bölgesini seçmiş, Yağlıpınar Köyü'ne yerleşmişti.

İsmail Berkok'un annesi Uğurhan da, Kabardey idi. Büyük Kafkasya göçünde, Uzun Yayla'ya yerleşen bir ailenin kızıydı.

Ali Berkuk, Türkiye'ye geldiğinde 25 yaşlarında, genç ve bekardı. Uğurhan ile evlenerek, kısa sürede ev-bark sahibi oldu.

Aile, "Berkuk" olarak anılıyordu. Cumhuriyetin ilanından sonra, soyadı kanunu çıktığında, Türkçe'nin fonetiğine uyması için "Berkok" olarak değiştirildi. Böylece, aile soyadı "Berkok" oldu. İsmail Berkok'un; biri kız, ikisi erkek üç kardeşi vardı. Erkek kardeşleri Birinci Dünya Savaşı'nda, Çanakkale Cephesi'nde şehit oldular.

Ablası ise, varlıklı bir Osmanlı Paşası'nın oğlu ile evlenmişti. Kardeşi İsmail'i de, yanına aldırıp, okula vermişti. Ne var ki, hem abla hem de enişte, çok genç yaşta peşpeşe hayata veda ettiler.

İsmail'e dayanma gücü veren, babasının sözleri olmuştu. Babası, O'nu ablasının yanına gönderirken, şunları söylemişti:

—Bizler, tarih boyunca, zor şartlar altında yaşamış bir milletin evlatlarıyız. Sonu ölüm de olsa, tuttuğumuz işi başarmak bizim şiarımızdır. Oku, bilgi ve mevki sahibi ol! Ancak bu şekilde, ailene ve milletine hizmet edebilirsin.

Babası Ali Berkuk; "başarılı olmadan, okulunu bitirmeden eve dönme!" mesajını çok açık bir şekilde vermişti. Bu nedenle, bütün zorluklara göğüs gerdi. Okul kademelerini, en üstün derecelerle bir bir tamamladı. Harb Akademisi'ni 1910 yılında bitirdi.

İsmail Berkok; Kabardeyce'nin yanısıra, Adige dil grubunun bütün ağızlarına vakıf idi. Okullarda ise; Fransızca, Rusça, Arapça ve Farsça dersler almış, bütün bu dilleri konuşur hale gelmişti.

İsmail Berkok, Türk kültürü içinde yetişmiş, samimi bir Türk vatandaşı olarak yaşamıştı. Ancak, atalarının yurdu olan Kafkasya'yı da hiçbir zaman unutmamıştı.

O'nu, Kafkasya'ya bağlayan, köklü bilgilere ve hatıralara sahipti. Gerek babasından gerekse aile büyüklerinden, çok şey öğrenmişti.

Büyük Göç'ten önce; Amcalarından Berkok, Mısır'a gitmiş, Hidiv Ailesi'ne değerli hizmetlerde bulunmuş, genç yaşta orada ölmüştü. Halası ise, Terek Nehri kenarında, Ruslar'la yapılan bir savaşta, kucağında bebeği olduğu halde şehit olmuştu.

Bunlar, Berkok Ailesi'ne ait unutulmayacak hatıralardan sadece ikisi idi. Bunlar ve bunlara benzer şeyler, Genç İsmail'in ruhunda derin izler bırakmıştı. O'nu gelecekte, Kafkasya'ya kadar sürükleyecek önemli nedenler olmuştu.

İsmail Berkok; İstiklal Savaşı yıllarında Ubih Boyu'ndan Mehmet Tevfik Vunca Paşa'nın Kızı, Zekiye Hanım ile evlendi.

Zekiye Hanım'ın ailesi de, 93 Savaşı'nda, Kafkasya'dan Türkiye'ye göç etmişti. Babası, aile Türkiye'ye geldiğinde, henüz bir yaşındaydı. İyi tahsil görmüş, bürokraside sivil Paşalığa kadar yükselmişti.

Mehmet Tevfik Vunca Paşa; kızı Zekiye'nin de, iyi bir eğitim görmesi için elinden geleni yapmıştı. Zekiye Hanım, İsmail Berkok ile evlendiğinde, yüksek tahsilini tamamlamış, çok iyi yetişmiş bir genç kız idi.

İsmail ve Zekiye Hanım'ın, üç çocukları oldu. Mehmet Jabağı ile Ahmet Janber, mühendislik tahsili yaptılar. Kızları Janset Hanım ise, Ankara Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi.

Janset Hanım; Kafkas kökenli, Ürdün'de doktor olan, Halid Shami Shalaho ile evlendi. Hayatını, halen orada devam ettirmektedir.

İsmail Berkok, Harb Akademisi'ni bitirip Türk Ordusu'na katıldığı zaman, Osmanlı Devleti'nin durumu iyi değildi. En önemlisi; oniki yıl, periyodik olarak devam edecek bir savaşlar dizisi başlamak üzereydi. Gençlik yılları, cepheden cepheye koşmakla geçmiştir.

Başarılı askerlik hayatının, Kronolojik bir özetini vermek istiyorum.

1-1910 yılında Harb Akademisi'ni bitirdiğinde, zamanın Genel Kurmay Başkanlığı'nda görev aldı. Kısa bir süre burada görev yaptıktan sonra, Makedonya'da bulunan bir tüme-ne, Erkanı Harp Reisi olarak atandı.

2-Merkezi Erzincan'da olan I. Kuvveyi Seyyare'nin İran'daki kolunun Menzil Kumandanlığını yaptı. Buradaki hizmetlerinden dolayı takdirname aldı.

3-Kafkasya ve İran Harekatlarında gösterdiği üstün başarı nedeniyle, Harb Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

4-Milli Mücadele'de, 4. Kolordu'nun Erkanıharb Reisi olarak Kütahya'da ve Sakarya'da kanlı savaşlara sahne olan Nasuhçal Mevzileri'nin yerlerini isabetli bir kararla tesbit ettiği için takdirname almıştır.

5-İstiklal Savaşı'ndaki hizmetlerinden dolayı, 1927'de İstiklal Madalyası almıştır.

6-Uzun süre, Harp Akademileri'nde ve Harp Okulu'nda; "Tabiye ve Sevki İdare" hocalığı yapmıştır. Bu sırada "Tabiye" adlı askeri alanda önemli bir eser yazmış, zamanın Genel Kurmayı tarafından taktirle karşılanmıştır. "Ordunun Hocası" ünvanını almıştır. Tabiye, yıllarca Askeri Okullarda okutulmuş, daha sonra yazılanlara kaynak olmuştur.

7-1936 yılında, Harp Tarihi Ercümen Reisi'ne getirilmiştir. Bu görevdeyken, Atatürk'ün Askeri niteliklerini anlatan ilk kitabı yazmış ve taktirname almıştır.

8-İkinci Dünya Savaşı başladığı zaman Ordu Dairesi Başkanlığı'na getirilmiştir. Hazırladığı Seferberlik Planı beğenilmiş, takdirname almıştır.

9-1943 yılında, Askeri Temyiz Mahkemesi Üyeliğine seçilmiştir. Devrin Siyasi Yönetimi, düşünce suçlusu aramaya başlamıştı. Milliyetçi Genç Subaylar, "ırkçı-Turanı" denilerek, Askeri Mahkeme'ye veriliyordu. Paşa, bu yıllarda olgunluğun zirvesindeydi. Karşısına suçlu olarak getirilen 24 Genç Subayı, heyet arkadaşlarını da ikna ederek beraat ettirdi. Bu, O'nun gözden düşmesine neden oldu.

10-Ordu'nun üst kademesi, Siyasi Yönetimin tercihlerini benimser olmuştu. Tarafsızlığını kaybetmeye başlamıştı. Bu durum, Paşa'yı ciddi şekilde rahatsız etti. 1946 yılında, kendi isteği ile emekli oldu.

İsmail Berkok Paşa'nın Askeri Temyiz Mahkemesi'nde, Milliyetçileri beraat ettirmesi, o günlerde olay olmuştu. Siyasi iktidar olumsuz tavır alırken, Milliyetçiler O'nu göklere çıkarıyorlardı.

"Paşa'yı, ilk defa mahkeme kürsüsünde gördük. Dirayetine, cesaretine ve sahip olduğu insani duygularına hayran kaldık", diyorlardı.

Beraat eden Genç İnsanlar, gün geldi, Toplum içinde yükseldiler. Mevki-makam sahibi oldular. Hiçbiri, Paşa'nın adil kararını unutmadılar. Sözlü veya yazılı olarak, daima o tarihi karar andılar. Tanıdıklarına ve kamuoyuna anlattılar.

Paşa iki defa, Kafkasya'ya gitmişti. Askerlik Hayatı'nın Kronolojik özetini yukarda verirken, bu hususu bilerek atladım. Önemi ve özelliği nedeniyle, ayrı anlatmak istedim.

1917 yılında, Rusya'da komünist ihtilali patlak vermişti. İdareye elkoyan Bolşevikler, bütün cephelerde ateş-kes kararı alarak, iç savaş başlatmışlardı. Çarlığın beşyüz yıllık zulüm idaresi, başka bir zulüm idaresiyle yer değiştirmek üzereydi.

Rus Ordusu'nda düzen kalmamıştı. Dağınık bir halde, hızla cepheden çekildi.

Bağımsız bir devlet kurmak hayali ile yaşayan Ermeniler'e büyük bir imkan doğmuştu. Rus Ordusu'ndaki Ermeni Subayları, geride kalan silah, cephane ve gıda depoları gibi bütün ağırlıklara elkoydular. İdealleri uğrunda çalışmaya başladılar.

İsmail Berkok, işte bu kanlı, karanlık günlerde iki defa Kafkasya'ya gitti. Birincisi, Rus Ordusu ile yapılan ateş-kes olayından sonra gerçekleşti.

Ermeniler, Doğu Anadolu'yu da içine alan bir devlet kurmak için harekete geçmişlerdi. Bunun üzerine, Osmanlı Devleti tedbir almak ihtiyacını duydu. Doğudaki askeri birlikler, "Kafkas İslam Ordusu" adı altında birleştirildi. Bu ordu, Nuri Paşa komutasında Kafkasya'ya girdi.

Cephe Kumandanı Mürsel Paşa idi. Beşinci Tümen'e kurmay Albay Cemil Cahit kumanda ediyordu. İsmail Berkok, Mithat Şaplı ve Muzaffer Beyler, teşkilat taburlarıyla kestirme dağ yolundan Kuzey Kafkasya'ya ulaşmışlardı. Savaşın ateşinde pişmiş bu Genç Subaylar, yerli kuvvetleri hemen organize etmeye başladılar. İsmail Berkok, kurulmakta olan Kuzey Kafkas Kolordusu Kurmay Başkanlığı'na getirildi.

İngilizler, İran üzerinden ilerleyerek; 1918 ağustosu içinde Bakü'yü işgal etmişlerdi. Çar taraftarı Ruslar'la Ermeniler; Derbent ve Şamilkale'de mevzilenmişlerdi.

Türk Ordusu; İngilizler'i güneye çekilmeye zorladı. Derbent ve Şamilkale'de savunmaya hazırlanan Rus ve Ermenileri de kuzeye sürdü.

Ancak, Osmanlı Devleti savaşı kaybetmiş, 30 Ekim 1918'de, Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştı. Mütareke gereği, Türk Ordusu Kafkasya'dan geri çekilmek zorunda kaldı. Böylece, Kuzey Kafkasyalılar, tekrar kaderleriyle başbaşa kaldılar.

İsmail Berkok ve arkadaşları, Kafkasya'da kalarak mücadeleye devam etmek istiyorlardı. Ne var ki, İstanbul'dan gelen emir, buna mücadele etmiyordu. Kendilerini yetiştiren ülkeye zarar vermemek için, çaresiz geri döndüler.

Kafkasya'da; Kuzey Kafkasya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan Cumhuriyetleri kurulmuştu.

Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti; 1918 baharı, siyasi ve mali destek sağlamak amacıyla, Cumhurbaşkanı Abdülmecit Çermoy başkanlığındaki bir delege grubunu İstanbul'a gönderdi. Türk Hükümeti ile yapılan görüşmeler sonunda, bağımsızlık bildirisi, basının huzurunda tekrar okundu. Birer nota ile, İstanbul'da bulunan bütün elçiliklere resmen duyuruldu.

Kuzey Kafkasya'nın bağımsızlığı; başta Türkiye olmak üzere, Almanya ve Avusturya hükümetleri tarafından kabul edildi.

Kuzey Kafkasya Bağımsız Devleti'nin hükümet kadrosu, dış ve iç baskılar nedeniyle karargah değiştirdi. İyileşme oluncaya kadar, Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de çalışmaya karar verdi. Tiflis'te de bir büro açtı.

Kuzey Kafkasya Hükümeti Üyeleri'nin devlet yönetme tecrübeleri yoktu. İstenen düzeyde, bir organizasyon yapılamamıştı. Yapılanmayı düzenleyecek bir kadroya ihtiyaç vardı. Bu konuda yardım istemek için, Ebubekir Pilyef adında bir elçiye, İstanbul Hükümeti ile görüşmek üzere yola çıkardı.

Ebubekir Pilyef, Türk Hüdudunu aşar aşmaz, İstanbul Hükümeti'nin hiçbir gücünün kalmadığını; Anadolu'da, Milli İradeyi, artık Mustafa Kemal Paşa'nın temsil ettiğini öğrendi. Bunun üzerine, yolunu değiştirip Sivas'a gitti. Paşa ile görüştü.

Başta İstanbul olmak üzere, Türk Toprakları'nın çok önemli bir kısmı işgal edilmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı bağımsızlık hareketini, sadece Rusya'da yönetimi ele geçiren komünistler destekliyordu. Bu nedenle, durum son derece nazikti.

Paşa, Ebubekir Pilyef'e; Kuzey Kafkasya Bağımsız Cumhuriyeti'ne açıkça destek veremeyeceğini, ancak oraya, düzenleyici bir heyetin gitmesine de karşı çıkmayacağını söyledi. Bu kadarla da kalmadı. Elçiye yol göstermesi ve yardımcı olması için Binbaşı Vasıf Beyi görevlendirdi.

Vasıf Bey ve Elçi Ebubekir Pilyef, birlikte İstanbul'a geldiler. Bekir Sami Bey'in evinde bir toplantı yaptılar. Uzun tartışmalardan sonra; Kurmay Albay İsmail Berkok başkanlığında bir heyetin, Kafkasya'ya gönderilmesine karar verdiler. Bu arada, gidecek heyetin üyeleri de tespit edildi.

Heyet, asker ağırlıklı olmakla birlikte Galatasaray Lisesi Öğretmenlerinden Mustafa Butbay ve Hakkı Bey gibi eğitimciler de vardı. Ayrıca, gerekli olur düşüncesiyle, silahlı bir manga asker de, gruba eşlik edecekti.¹

İsmail Berkok'un, ikinci Kafkasya yolculuğu bu şekilde gerçekleşmişti.

Heyet'in karşılaştığı olaylar, öylesine karmaşık ve üzücü ki, bunların tamamını anlatmak için, yer ve zamana ihtiyaç vardır. Çok kısa özetleyeceğim.

Heyet Kafkasya'ya ulaştığında, Çar taraftarı ordu birlikleri yenilmiş, Kızıldoru'nun öncüleri Kuma ve Maniç Nehirleri'ni geçmişlerdi. Yerli Komünistler, her bölgede duruma hakim olmaya başlamışlardı.

¹ Mustafa Butbay, bu gezi esnasında günlük tutmuştu. Türk Tarih Kurumu; bu notları, KAFKASYA HATİRALARI adı altında, 1990'da yayınladı

Heyet Üyeleri; Tiflis'te ve Bakü'de Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti temsilcileri ile görüş-
tüler. Sonra, Derbent üzerinden, Kuzey Kafkasya'ya geçtiler. Ne yazık ki; karşılarında or-
ganize olmuş ciddi bir muhatap bulamadılar. Mustafa Butbay'ın hatıralarında ifade ettiği
gibi, halka önderlik yapması gereken aydınlar anlamsız bir karasızlığın içindeydiler. İçle-
rinde, bağımsızlık hareketini yürütecek özellikte kişiler bulmak zordu. Daha önce planlan-
mış hiçbir hazırlıkları yoktu.

Türkiye'den giden heyet üyeleri, bir sonuç almak ümidiyle, birçok bölgeyi gezdiler, bir-
çok kimseyle, konuştular. Kızıl Ordu'nun ufukta görünmesiyle, herşey bitti. Komünist ol-
mayan aydınlar, göç yollarına düştüler.

Heyet Üyeleri; dağınık bir halde hayal kırıklığı içinde Türkiye'ye döndüler. Yolculuk Şu-
bat-1920'de başlamış, Ağustos 1920'de bitmişti.

Mustafa Butbay'ın hatıralarında; İsmail Berkok'un, Kafkasya'da sürekli notlar tuttuğun-
dan bahsedilmektedir. Paşanın, daha sonra yazdığı "TARİHTE KAFKASYA" isimli kita-
bında, bu notları değerlendirdiğini sanıyorum.

İsmail Berkok'un emekli olduğu 1946 yılından itibaren, Türkiye'de demokratikleşme
hareketi başlamıştı. Paşa'nın bu gelişmelere ilgisiz kalmadığını sanıyorum. Çünkü O'nun
1950 seçimlerinde, memleketi olan Kayseri'den Milletvekili olarak seçildiğini görüyoruz.

Politikaya nasıl başladığı konusunda kesin bilgilerim olmamakla birlikte, Demokrat
Parti yönetim kadrosunun Paşa'ya ilgi gösterdiğini tahmin ediyorum. O zaman; parti yö-
netimleri, milletvekili aday listelerini tanzim etme yetkisine sahiptiler.

Paşa, 1950-1954 seçimlerinde de, ikinci defa Milletvekili seçildi. Ne var ki, hastalan-
mıştı. Kanserdi. İkinci dönem meclis toplantılarına katılmadan, ameliyat olmak için İngil-
tere'ye gitti. Londra'da Sir Cloment Price Thomas gibi alanında uzman bir cerrah
tarafından ameliyat edilmesine rağmen kurtarılamadı.

10.05.1954 tarihinde, hayata veda etti. Cenazesi, uçakla Türkiye'ye getirildiği zaman;
İstanbul Kafkas Kültür Derneği yetkilileri, resmi ve sivil erkan, karşılama töreninde hazır
bulundular.

Paşa'nın cenazesi; daha sonra, devlet töreni ile kaldırıldı.

Kayseri Milletvekili İsmail Berkok'un vefat ettiğine dair Başbakanlık Tezkeresi;
28.05.1954 cuma günü, Meclis Toplantısı'nda okundu. Ardından, iki dakikalık bir saygı
duruşu yapıldı. Başbakanlık Tezkeresi'nde, dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in im-
zası vardı.

General İsmail Berkok'un hayatı bundan ibaret değildi. Yoğun devlet hizmetlerinin
yanısıra, çok değerli eserler yazmıştı.

Atatürk ve Askerlik ile ilgili iki kitabından, yukarıda bahsetmiştik. "TARİHTE KAFKAS-
YA" isimli eserini, sanırım bilmeyen yok. Onu daha sonra anlatacağım.

"KURTULUŞ YOLU" adında bir eseri daha var ki, sanırım birçok kimse bunu bilmiyor.
Kurtuluş Yolu, Paşa'nın ne kadar inançlı ve İslam Felsefesi'ne ne kadar vakıf ol-

duğunu belgeleyen bir kitaptır.

Kur'an'ın: "Sizden biri, haksız yere bir diğerine saldırırsa, O'na karşı birleşiniz", mealindeki bir ayetine dayanarak, yola çıkan Paşa, Birleşmiş Milletler kurulmadan yıllar önce Teşkilat'ın şemasını çizmişti.

Ayetü Kerimede; "sizden biri" derken sadece kişi ve kişiler kasdedilmemektedir. Milletler ve kavimler de bu ifadenin içine alınmaktadır. Saldırganın nasıl durdurulması gerektiği anlatılmaktadır. Paşa, bu inceliği tespit edecek kadar, Kur'an'ı biliyordu.

Milletler'in kaderine hükmeden siyasiler; Hitler, Musolini ve Stalin gibi saldırgan diktatörleri görüp tanıdıktan sonra, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nı kurmayı akıl edebildiler.

İsmail Berkok'un, "TARİHTE KAFKASYA" isimli kitabı ise, noksanları ya da kusurlarına rağmen, Kafkasyalılar açısından bir "Anıt Eser" özelliği taşımaktadır.

Eserde, Kafkasya; tarih, coğrafya, doğal zenginlikler, kültür, insan yapısı gibi çok çeşitli yönlerden ele alınmış ve tanıtılmıştır. Kafkasya Konusu ilk defa, böylesine bir bütün halinde, okuyucu önüne seriliyordu.

Rahmetli Paşa'nın en büyük hizmetlerinden biri, bize bıraktığı bu değerli eserdir. Tarihte Kafkasya, O'nu ölümsüzleştiren bir abidedir.

Eser hakkında çok şey söylenmiş, çok şey yazılmıştır. Herkes bir noktada birleşiyordu: "Tarihte Kafkasya" büyük bir boşluğu doldurmuştur; O yazılmasaydı, Kafkasya konusu bu kadar net ve açık bilinmeyecekti.

Ancak, bir hususu belirtmeden yazımı bitirmek istemiyorum. Tarihte Kafkasya 1958'de, Paşa hayata veda ettikten sonra basılmıştı. O nedenle, mevcudu kalmadı. Bu değerli eseri, yeni kuşaklar bilmiyor ve tanımıyor.

İsmail Berkok, Osmanlı'nın son döneminde yetişmişti. Kitabında, o dönemin dilini kullanmıştı. Günümüzün meraklı gençleri, eseri bulsalar dahi anlamakta güçlük çekeceklerdi. Onun için mutlaka yenisi basılmalıdır.

Kitabın yenilenmesi ve tekrar bastırılması gerektiğini, Rahmetli Paşa'nın kızı Janset Hanımefendiye ve oğullarına iletmıştim. Eğer izin verilerse, Birleşik Kafkasya Konseyi tarafından bu işin yapılabilceğini de ilave etmiştim.

Janset Hanım, bu görevin kendilerine düştüğünü, mutlaka kitabın yenileneceğini söylediler. Sadece ben değil, büyük bir kitlenin ümitle beklediğini, burada bir daha ifade etmek istiyorum.*

İdarenin Notu: Merhum Berkok Paşa'nın "Tarihte Kafkasya" isimli kitabının yeni baskısı yapılırken; ilk baskısında kitaba alınmayan "Kaynaklar" bölümünün bu defa unutulmamasını hatırlatmakta yarar görüyoruz.

* Bu yazı, Paşa'nın ailesi tarafından verilen bilgiler de değerlendirilerek hazırlanmıştır.

İMAM ŞAMİL'in PORTRERLERİ ve HAYATINDAN TABLOLAR

Murat KORKMAZ

Çev.: Musa Ramazan / Cafer Barlas

Gunip işgal edildikten sonra, bütün dünya dikkatlerini bir kez daha Kafkasya'ya çevirmiştir.

Kafkasya Harbinin trajik sonucunu araştıran çok kıymete değer belgeler toplanmıştır. Alman ressam T. Gorşelt, Günlük notlarında bundan bahseder. Ressamın yaşam öyküsü de oldukça ilginçtir.

T. Gorşelt, München şehrinde yaşayan bir ressamdır. Henüz küçük yaşta Kafkasya'yı görmeyi hayal eder. Daha sonraları T. Gorşelt Rusya'ya gelir. Geçici askeri görev üstlenerek daimi harbin en ön cephelerinde yer almaya başlar. Katıldığı muhtelif seferlerde harp sahnelerini çiziyor, günlük hatıralarını ise hiç aksatmıyordu.

25 Ağustos 1859'da, Kafkasya'da Rus orduları kumandanı A.İ. Bariatinski ve maiyetinde bulunanların çizimlerini yapan T. Gorşelt, gördüklerini de günlüğüne kaydetmektedir. Grandük A.İ. Bariatinski Gunip'e çıktığında, etrafı subaylarla çevrelenmiş olarak bir kayanın üzerinde oturmakta olduğu halde Şamil'i beklemektedir.

Şamil, at üzerinde, daha sonra attan inerek yaya olarak maiyetindekilerle birlikte A.İ. Bariatinski'ye doğru yürürler. Kalabalığın yol açtığı Şamil, yakın arkadaşı Yunus ile birlikte Bariatinski'nin yakınına geldiklerinde, hala taş üzerinde oturmakta olan Bariatinski'yi parmağı ile işaret ederek "Bu mudur vali" diye sorar.

Olayı büyük bir merakla izlemekte olan T. Gorşelt ve diğerleri şimdiye kadar görmedikleri, dağlıların önderi Şamil'i daha yakından görmek için uğraşıyorlardı. Müzakerelerden sonra, İmam, konvoy halinde kamp yerinden götürülür. Ertesi gün bütün aile efradı Gunip'ten inmişlerdir.

Ressam T. Gorşelt, hadiseleri ve İmamın portresini kara kalem olarak daha rahat bir ortamda resmetme imkanı bulur.

28 Eylül 1859'da ressam Gorşelt Almanya'daki yakınlarına yazdığı mektupta: "Artık Şamil'in portresini elde ettim" der. "Elde ettiği portrenin gerçek olduğunu fakat yine de çizdiğinin güzel olmadığını, çünkü Şamil o gün rahatsızdı, hastaydı ve bir dakika rahatça oturmadı" demektedir. O anlar Onun için ağır ve vahim idi. Yıllardır devam eden savaşı terk ederek prens A.İ. Bariatinski'nin önüne gelmek Onun için ne kadar ağır ve can sıkıcı olduğunu tahmin etmek zor değildir.

Usta ressam T. Gorşelt 1859 Kasım ayında çizdiği portreyi Almanya'daki yakınlarına göndererek yorumlamıştır. Resimleri Dağıstan'dan Münih'e posta ile göndermiştir. Yıllar sonra bu resim ve bununla birlikte başka eserleri de III Aleksandır tarafından T. Gorşelt'in dul karısından satın alınarak Petesburg Sanat Akademisine gönderilmiş ve oradan da Rus müzesine verilmiştir. Bugün hala aynı müzede muhafaza edilmektedir.

İlginçtir ki o zamana kadar İmam Şamil'in fotoğrafları Rusya ve Kafkasya'da yayılmıştı. Fakat, Gorşeltin çizimi bu tarihi portre, ilk kez, yüz hatlarının ifadesi gösterilmiş olarak ve ilk çizim olması bakımından önem taşıyordu.

Gunip'de Şamil ile A.İ. Bariatinski arasındaki görüşmeler yine aynı ressam tarafından tespit edilmiştir.

Gorşelt bu resminde, İmamı ve çevresini de içine alan şairane bir bakışla tablosunu ortaya çıkarmıştır. Sonraki yıllar bu resmi tarihe ve sanata mal olmuştur. "Şamil'in Teslimi" veya "Şamil'in Esareti" isimleriyle.

ŞAMİL'İN HAYATINDAN TABLOLAR

Prens A.İ. Bariatinski'nin Moskova yakınlarındaki büyük çiftliği ve malikanesi oldukça meşhurdur.

Kendisi tarafından toplanan sanat eserleri koleksiyonu, Kafkas silahları, sancaklar, naiplere verilmiş madalyalar ve ayrıca Şamil'in özel eşyaları bu müzede sergilenmiştir.

Bariatinski'nin yaşamının en önemli anısı olan "Şamil'in Teslimi" ni temsil eden tablo da bu müzede yer almaktadır. Ressam Gorşelt, hadiselerin oluşumuna bizzat şahit olarak bu tabloyu meydana getirmiştir.

1865'de, A.İ. Bariatinski tarafından verilen sipariş üzerine T. Gorşelt İmam Şamil'in esir ediliş anını canlandıran tablonun yenisini çizmeye başlar. Gorşelt henüz Gunipte iken tuttuğu notlar ve çizdiği taslaklardan faydalanarak tablonun ikincisini yapmıştır. Sipariş ile yaptırılan bu resimlerde, ressam, Rus ordusu ve komutanlarını belirginleştirmeyi ihmal etmiyor ya da bunu yapmak zorunda kalıyor.

Ressam askeri kıyafetler dışında sivil kıyafetli resimler de çiziyordu. Her tabloda Prens Bariatinski öne çıkartılıyordu. Fakat çerkeska giysisi, beyaz sarığı ile ayakta duran asaletli insanı gözlerden saklayamıyordu.

Meşhur Çar genarelleri, komutanlar, hala inanmakta zorlanıyorlardı, önlerinde durmakta olan zat, dağların efsanevi lideri miydi?

Ve elimde olmayarak düşünüyorum, acaba bu durumda muzaffer olan kimdi?

Ressam, "Şamil'in Esareti" tablosunda, hadisenin tanıklarından birisinin de kendisi olması hasebiyle topluluğun içine kendi resmini de katmış. Kayada oturmakta olan Bariatinski, (ayağa kalkmama nezaketsizliğine sonradan mahcup olacaktır) yarı çember şeklinde toplanmış insanların ortasında Şamil, giysisinin kollarını yukarıya doğru toplamış olan Yunus ve tercümanı ile birlikte resmin merkezindeydiler. İmamın yüz hatları yorgun, sakin ve onurluydu. Bakışlarında bir hayret ediş gözleniyordu. İşte bu insanın geçmişi, inanılmayacak kadar cesaret ve yiğitlikle dolu idi.

O dönemin güçlü bir imparatoru olan düşmanıyla yalnız kendi imamlık dönemi kapsayan 25 yıl savaştan sonra, savaşıacak askerinin kalmaması ve hiçbir yerden yardım gelmemesi savaşın bilindiği şekilde sonuçlanmasının en önemli sebeplerindendir.

Şamil'in teslim anında etrafını sarmış Çar generalleri ve subayları arasında ben Gorşelt de vardım. Şamil'in kına rengine çalan sakal ve beyaz sarığı ile heybetli görünümünden büyük heyecana kapılmıştım.

"Şamil'in fiziki yapısı da, düşünceleri ve mücadelesiyle bir ahenk içindeydi. Onun savaşı bir ideologya savaşı idi" diyen Gorşelt, tablosunda Şamil gerçeğini ilk kez bu kadar canlı bir tarzda ortaya çıkarmayı başarmıştı.

Eleştirmen A. Prakhov 1865 tarihinde, tablonun München'de sergilenmesinden sonra yazdığı yorumda "katı bir realizmle tasarlanmış, olağanüstü mükemmellikte bu tablo Alman ressamlarını da hayran bırakmıştır" diye yazmıştır.

Münihliler, sergi boyunca bu tabloyu görmek için akın etmişler, bundan elde edilen gelir ile muhtaç durumdaki ressamlar desteklenmiştir. Bu esnada gazete ve dergilerde tablonun ressamı T. Gorşelt hakkında lehte ve aleyhte bir çok yazılar yayınlanmıştır.

Tablo, daha sonra, München'den Petesburg'a getirilmiş, oradan da Çar'ın hükümdarlık gümüşlü salonunda geçici olarak teşhir edilmiştir.

Nihayet, "Şamil'in Esareti" tablosu daimi olarak kalacağı yer, Bariatinskinin malikanesindeki müzeye yerleştirilmiştir.

Fakat, Ekim ihtilalinden sonra bu tablo Dağıstan Muhtar Cumhuriyetine verilerek, bugün hala Dağıstan Başşehri Mahaçkale'de Tarihi Eserler Milli Müzesinde teşhir edilmektedir.

19. asrın sonunda, Tiflis'de tarihi askeri müze kurulduğunda, müze yetkililerince Fransız meşhur ressam Rubo'ya tarihe mal olmuş Kafkas Savaşlarını konu edinen 17 tablo sipariş verilmiştir. Bunlardan birisi de Şamil'in Gunip'te teslim oluşunu konu edinen tablodur.

Ressam Rubo, bu tabloları kendisinin ikamet yeri olan München'deki atölyesinde tamamlamış, daha sonra Tiflis'e nakledilmiştir.

Rubo, Şamil'i, T. Gorşelt'e göre farklı yorumlamıştır. Rubo'ya göre Şamil, zorla kafese alınmış bir kartal gibi tam olarak zapt edilememektedir. Fakat herşeye rağmen o artık mahkumdur. Ne acıdır ki istemeyerek ve mecburiyetten bu durum meydana gelmiştir. Buna rağmen güçlü ve sağlam bileğiyle kılıcının kabzasını sımsıkı tutarak mücadelesinin ebedi olduğu yorumunu verdirmeyi başarmıştır, Rubo Şamil'i düşman çemberi içinde göstermesi ise, İmamın kaderinin ayrı bir izahıdır.

Ressam T. Gorşelt'in bu dramatik hadiseyi yansıtan duygu yüklü sanat tablosu keten bez üzerine yapılmıştır. Gelecekte de çok başarılı sanat ürünleri verecek olan Gorşelt'in eserlerindeki psikolojik ve karakteristik durum Rubo'dan daha başarılıdır. Çünkü, Gorşelt, olayı bizzat yerinde yaşayarak gözlemlemiş ve o anı tablosuna yansıtmak için büyük hassasiyet göstermiştir.

T. Gorşelt Münchendeki atölyesinde "muharebe sahnelerinden resimler yapan" arkadaşı Rus ressam V.V. Vereşagina'ya çalışması için birkaç defa izin vermiştir.

19. asrın 60. yıllarında V.V. Vereşagin de Kafkasya'da bulunmuş, Kafkasya ha-

tıra ve intibalarına dayanan "Şamil Portresi" ni beyaz çerkeska içinde, arkasında dağları fon olarak aldığı yağlı boya resmini yapmıştır. Bu tablo halen Çekoslovakya'da özel koleksiyonlar arasında muhafaza edilmektedir.

Yukarda anlatıldığı gibi Kafkasya'ya ait tabloların çoğu o dönemde yapılmıştır. Fransız ressam Rubo tarafından München'de yapılan tabloların taslakları daha önce Kafkasya'da çizilmiştir. O dönemde Kafkasya konusu, ressamlar için ilginç ve öne çıkan bir konuydu.

1896 yılında Maksim Gorki, Rubo'nun "Ahulgoh Muharebe Panaroması" ndaki çok sayıda ölü imajına karşı "bence bu manzara tersine olmalıydı" diyor. Bundan da anlaşıldığı gibi Rubo oldukça hisli ve taraflı bir tavır içinde çalışmıştır.

Usta ressamlar daima heyecanlı ve korku içindeydiler Kafkasya için. Bu kadar uzun yıllar, her bakımdan çok güçlü Rus İmparatorluğuna karşı bir avuç insan, vatan ve özgürlüklerini nasıl savunabilmişlerdi?

İmam Şamil, çeyrek yüzyıl bu savaşı nasıl sürdürebilmişti? Bir fanatizmle bunu izah etmek kabil değildi. Şamil'in seçkin, mümtaz, üstün meziyetleri bunda asıl faktördü.

Avrupa'nın her yerinde Şamil'in fotoğrafları yayınlanmaya başlandığında, değişik çizgilerdeki bu portrelerden yola çıkarak gravür çalışmaları da yapılmaya başlanmıştır.

Paris'de yayınlanan "Lemersle" isimli kitapta Şamil'in resimleri önemli bir yer tutuyor ve kaliteli baskılar yapılıyordu.

Almanya'da Fon-Martz'dan, Londra'da Kherst Bleket'e, Petersburg'da A. Aleksandrouski'ye kadar bir çok ressam kendi dünyalarında Şamil'i belirlemeye çalışıyordu. Bunların bazıları gerçeğe biraz yaklaşıırken bazıları da gerçekte hiçbir ilgisi olmayan yapıtlar ortaya koyuyorlardı. Fakat, bütün portreler, hayali olanı veya biraz daha gerçeğe yakınıyla ortak bir noktada birleşiyorlardı ki o da hayal ettikleri Şamil'di.

Fransız, İngiliz, Alman, İsveç'li ressamların çalışmaları bizzat Şamil'e olan sempatiden başka Kafkas Dağlılarının vatana ve hürriyete aşk derecesinde olan bağlılıklarından kaynaklanıyordu.

KAYNAKLAR

- 1-Hacı Ali Çok'lu - Tanıklar Anlatımında Şamil
- Kafkas Dağlıları hakkındaki yayın 1873 - Tiflis, sayı: 7
- 2-Newyork Deyli Tribün No: 4148, 1854 - 4 Ağustos
- 3-Ein Besuh - Şamil, Bril Eines Prensens Berlin - 1855
- 4-Mektup ve Kayıtlar, T. Gorşelto (spb Pela - 1877)
- 5-Mektup ve Kayıtlar, T. Gorşelto (spb Pela - 1877)
- 6-Mektup ve Kayıtlar, T. Gorşelto (spb Pela - 1877)

Acı bir kayıp..

HALİMAT BAYRAMUK (1917-1996)

İbrahim ŞAMAN*

Öndört yıl (İki Kasım Bindokuzyüz Kırküç) romanının yazarı Halimat BAYRAMUK aramızdan ayrıldı. Geçen yılın Kasım ayında vefat eden yazarın 80. doğum yıldönümü olması sebebiyle bu sene Ağustos ayında anma törenleri düzenlenecek.

Karaçay'ın ünlü edebiyat ustası Halimat Bayramuk (Bayramukları Halimat) 1917 yılında Ullu Karaçay yöresinin Hurzuk kasabasında dünyaya geldi. Babası Başçı, dülgerlikle geçimini sağlayan mütevazı bir zencarkardı. İlk ve orta tahsilini doğduğu kasabada tamamlayan Halimat, Mikoyanşahar'da sağlık meslek okuluna girdi. Buradan mezun oldu ise de hemşirelik mesleğini benimseyemediği için gazeteciliğe intisap etti. "Kızıl Karaçay" gazetesine 1935 yılından itibaren edebi yazılar yazmaya başladı. Kısa zamanda edebi yeteneğini ortaya koyarak dikkatleri üzerine çekti. Şiir, hikâye, piyes, eleştiri, deneme... türlerinde arı ve işlek bir dille makaleler ve kitaplar kaleme aldı. İlk yayımlanan şiiri, "Dolores" isimli ve bir ıspanyol kadınının acılarını dile getiren manzume idi (1936).

Halimat Bayramuk bir yandan ana dilinde yazıyor, bir yandan da ünlü Rus klasik yazarlarından çeviriler yapıyordu. 1939 yılında "Eki Cüreğ/İki Yüreğ" isimli piyesi yayımlandı. Eseri, o kadar başarılı oldu ki aynı yıl içinde Halimat'ı "Sovyet Yazarlar Birliğı" örgütüne üye yaptılar.

Halimat Bayramuk edebi çalışmalarını sürdürürken yarım kalan tahsiline de devam etti ve öğretmen okulunu bitirdi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Sovyetler Birli-

*) Tarih bilimleri doktoru. Karaçaylı araştırmacı-yazar. Halen Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nin başkenti Çerkessk'te ikamet ediyor.

ğinde seferberlik ilan edilinceye kadar çeşitli görevlerde bulundu. 1942 yılında, cephe gerisinde bir askeri hastanede görevlendirildi, hemşirelik yaptı.

1943 yılında kısa bir mezuniyetle ailesinin yanına gittiği dinlenme günlerinde tüm Karaçay halkı toplu sürgün felaketine maruz kaldı. Halimat da ailesiyle birlikte Hurzuk'tan sürülenler arasındaydı. Halkıyla birlikte sürgünün unulmaz acılarına katlandı. Kazakistan'da öğretmenlikle hayatını kazandı.

Savaş başlamadan kısa süre önce Tok sülalesinden bir gençle evlenmişse de kocası savaşta öldüğü için beraberlikleri çok kısa oldu. Bilahare, kendisi gibi bir yazar olan Hamzat Koban ile evlendi. Ama bu evlilikte mutluluğu bulamadı. Sürgün dönüğü 1960 yılında ayrıldılar.

Halimat fevkalade yetenekleri olan bir sanatçıydı. Yükselmek için bazılarının kullandığı yöntemlere tenezzül etmedi. Komünist partisine çok geç üye oldu. 1963 yılında Moskova'daki ünlü "Yüksek Edebiyat Enstitüsü" ne girebilmek için buna mecbur kalmıştı. Enstitüyü tamamladıktan sonra da edebi çalışmalarını yoğun bir şekilde sürdürdü. Sovyetler Birliği çapında şöhrete erişti. Sovyetlerin, Türk dili halkları arasında eserleri Rusçaya çevrilerek yayımlanan tek kadın yazar ünvanını da aldı. Edebî biyografisi, Büyük Sovyet Ansiklopedisi'ne de girdi.

Halimat Bayramuk ve eserleri hakkında çeşitli master ve doktora tezleri de yazılmıştır. Bunlardan en önemlisi ünlü karaçaylı yazar Nazifa Kağıy'ın çalışmasıdır ve Kağıy kızı Nazifa bu tezi ile "doktor" ünvanını almıştır.

Ölümünden takriben bir yıl sonra, yani bu yılki Ağustos ayında Halimat'ın 80. doğum yılını karşılayacağız. Bu vesileyle Karaçay'da çeşitli etkinlikler hazırlanmaktadır. 1998-2000 yılları arasında tüm eserlerinin yayımlanması programa alınmıştır. Doğduğu kasaba Hurzuk'da bir anıt yaptırılacaktır. Çerkeşsk şehrinde bir caddeye adının verilmesi kararlaştırılmıştır. Keza yazar adına üniversite öğrencilerine verilmek üzere burs programı düzenlenecektir.

Halimat Bayramuk kendi hayatını öz halkına adamıştı. Hayatının büyük bölümünü onun içinde geçirdi ve canı gibi sevdiği vatanında hayata veda etti. Sanat yaşamı boyunca pek çok ödül aldı.

Bugüne kadar çeşitli araştırmacılar Halimat'ın biyografisini kaleme almışlardır. Bunlar arasında en dikkate değer olanları Asiyat Kara ile Nazifa Kağıy'ın çalışmalarıdır.

Hiç unutamadığım bir sözünü burada ifade etmek istiyorum. "Ondört Cıl" isimli kitabını yazdığı yıl bana şunları söylemişti: "Evet, İbrahim, yıllar böyle gelip geçerken, halkımızın çektiği acıları biz yazmazsak kimler yazacak?" Yazar, bu romanında bir bakıma sürgündeki hayatını anlatmıştır (Çev. notu).

Halimat Bayramuk, irili ufaklı 30 kadar kitap yazmış, sayısız makale ve araştırması yayımlanmıştır. Kitaplarının ehemmiyeti aynı derecede olmasalar da halkımıza

her yönden büyük yarar sağlamışlardır. Başlıca eserleri şunlardır:

1. Süyeme Caşavnu / Seviyorum Hayatı (Şiirler), 1957.
2. Süygen Tavlarım / Sevdığım Dağlar (Şiirler), 1959.
3. Karçanı Üydegisi / Karça'nın Ailesi (Hikâyeler), 1962.
4. Cılla bıla Tavla / Yıllar ile Dağlar (Roman), 1964. Karaçayca ve Rusça yayımlanmıştır.
5. Tişirıvnu Haparları / Kadının Hikâyeleri (Hikâyeler), 1965-1969.
6. Cılla Dedile Tavlarım / Şarkı Söyle Dediler Dağlarım (Şiirler), 1969.
7. Zalihat (Poem), 1963.
8. Oğur / Uğur (Şiirler, Poem), 1977.
9. Çolpan (Roman), 1970.
10. Meni Cırm / Benim Şarkım (Şiirler, Reportajlar), 1971.
11. Colğa Entda Çıkdım / Yola Yine Çıktım (Şiirler), 1972.
12. Aşhılık / Yahşılık (Şiirler, Poem), 1977.
13. İyıkı Segizinci Künü / Haftanın Sekizinci Günü (Yazılar), 1982.
14. Ayran (Hikâyeler), 1984.
15. Mölek / Melek (Roman), 1981.
16. Ahır Kaçınçı / Son Mülteci (Tiyatro), 1981. Bu eser ilk olarak opera sanatçıları tarafından sahnelenmiş ve büyük başarı kazanmıştır.
17. Gürbeci / Demirci (Roman), 1987.
18. Ontört Cıl / Ondört Yıl (Roman), 1990. Yazarın bu eseri "İki Kasım Bindokuzyüz Kırküş" adıyla türkçeye aktarılmış ve 1995, 1996 yıllarında iki baskı yapmıştır (Çev. notu).

19. Caşavum / Hayatım (Otobiografi), 1996. Halimat bu son kitabının çıkışını göremeden hayata gözlerini yummuştur.

Rusça eserleri ile henüz kitap halinde yayımlanmayan araştırma yazılarını ve diğer makalelerini bu listeye dahil etme imkânı bulamadık.

Halimat, yaşı ilerlemesine rağmen yazmaya devam ediyordu. Entellektüel kapasitesi yerindeydi. 1996 yılının Kasım ayında, sürgünün 53. yıl dönümünde ebedi âleme intikal etti. Öbür dünyası aydınlık olsun. Doğum yeri Hurzuk kasabası olmasına rağmen, Karaçay-Çerkes Cumhuriyeti'nin başşehri Çerkessk'te müsliman mezarlığına defnedildi. Kendisine Tanrı'dan rahmet, yakınlarına ve halkımıza başsağlığı diliyoruz.

(Bu yazı Karaçay Türkçesinden Türkiye Türkçesine Y. Nevruz tarafından aktarılmıştır).

Halimat BAYRAMUK

DOĞDUĞUM EV

Fırtına süpürdü seni kış aylarında,
Bahar ısıtırdı yaşlı azalarını.
Dağ yeli senin toprak çatında
Dalgalandırırdı yeşil otlarını.
Nerdesin şimdi, doğduğum yaşlı evim
Felaketlerle hep tanış olan?
Dip diriydın doğduğum yaşlı evim,
Ben sende yaşadığım zaman
Yaşlılık kemirmeden dururdu seni,
Kutsal ocağında soğumadan külün.
Ama savaşın acı rüzgârları
Ayırdı bizi, yok oldu ev ahalin.
Ben çok dolaştım gurbet elinde,
Eski yollardan geri döndüm, aklanarak.
Şimdi dikiliyorum senin külünde,
Ağlıyorum, ızsız örenine kapaklanarak.

1957, Haziran

ANNEME

Kapanmaz ömür boyu yaram,
Öksüz bırakalı sen beni anam.
Hep imrenirim bir tek varlığa,
Annesi olana, annesi sağa.
Üzmüşümdür seni anne, çok günler,
Kalbim bugün de nedâmetle inler.
Şimdiki aklım olsaydı eskiden,
Sözün düşmezdi yere dilinden.
Canım gibi korurdum canını yeniden,
Ömür boyu alamazdı ecel elimden.
Senden nasipli olmazdı dünyada,
-Geç anladım- anne olduğumda.

1962

İMAM ŞAMİL'İN NİZAMNAMESİ*

I

A- Naipler Hakkında Nizamname

Madde 1- İmamın yazılı, sözlü veya diğer şekillerdeki emirleri, bu emirleri alan kişi tarafından (kendi görüşlerine uyup uymadığına bakılmadan) yerine getirilecektir. Emri alan görevli, kendisini imamdan daha zeki veya dini konularda ondan daha bilgili görse dahi, aldığı emri yerine getirmek mecburiyetindedir.

Madde 2- Gereken bütün hallerde, mesela savaş veya işe gitmede, İmamın Vekilinin emirleri "imamın emirleri" gibi kabul edilerek iki yüzlülük yapılmadan yerine getirilecektir. Bu emirleri yerine getirmeyen naibin rütbesi "yüzbaşı" rütbesine indirilecektir.

Madde 3- Bir naiplik bölgesinde herhangi bir kaza bela zuhur ederse; diğer naipler, aralarında sürtüşme ve anlaşmazlık olsa bile bu sürtüşme ve anlaşmazlığı unutarak, felaketi haber alır almaz hemen felakete uğrayan naipliğin yardımına koşacaklardır. Böyle bir durumda yardımda bulunmayan naibin rütbesi yüzbaşılığa indirilecektir.

Madde 4- Birisi, İmamı veya bu nizamnameyi veya naiplerin hizmetlerini tahkire kalkarsa, bu kişinin cezalandırılması gerekir. Hakarette bulunan kişiye halkın huzurunda kınama cezası verilecektir.

Madde 5- Naipler, birbirlerinin ayıplarını bilseler bile bunları İmamın önünde ortaya dökerek birbirlerini itham etmeyeceklerdir.

Madde 6- Ülkenin sınırları (düşmanın işgali tehlikesi altında bulunup bulunmadığına bakılmaksızın) naipler tarafından, gece-gündüz denilmeden sürekli bir şekilde korunması ihmal edilmeyecektir.

Madde 7- Naipler; mesela, koruma duvarlarının yapılmasında, hudutların korunmasında, düşmanın yollarının kesilmesinde ve diğer hallerde halkın huzurunu bozan fikir ve görüşleri kabul etmeyecekler ve bunlara uymayacaklardır. Bu konuda suçlu bulunan naibin rütbesi yüzbaşılığa indirilecektir.

Madde 8- Rüşvetçilik ülkenin ve toplumun düzeninin bozulmasına sebep olduğu için, naipler kendilerini ve çalışma arkadaşlarını rüşvetten uzak tutacaklar, rüşvetçilerin aldıkları şeyler ellerinden alınacak, bu davranışları için kınama cezası verilecek ve 10 gün süreyle tutuklanacaklardır.

Madde 9- Şayet ordu, İmamın veya onun tayin ettiği bir başka kumandanın emrinde başka bir ülkeye gidiyorsa, komutan düzenli bir şekilde sevk-ül ceş yaptıracaktır. Her naibin yönetimindeki birlik, o naibin arması ve simgesi altında yürüyüş yapacak ve birlikler birbirlerine karışmayacaklardır. Bu düzeni bozana, halkın önünde kınama cezası verilecektir.

Madde 10- Eğer savaş esnasında ani bir atak veya geri çekilme gerekiyorsa bu, gelişigüzel değil, düzenli bir şekilde yapılacaktır. bunu yaparken askerler İmamı veya onun vekilini hiçbir şekilde geride bırakmayacaklardır, hatta onu çevreleyecekler ve onun emri olmadan bir adım bile atmayacaklardır. Bu düzeni bozan naip görevden alınarak rütbesi neferliğe indirilecektir.

Madde 12- Her birlik kendi alanını korumakla görevlidir. Düzlük ve savunmaya

onbaşının ise rütbesi alınır ve 15 kırbaç atılır. Suçu işleyen rütbesiz asker ise; 15 gün hapse atılır, ayrıca 15 kırbaç vurulur.

Naibi onbaşılığa indiren suçu işleyen yüzbaşı, neferliğe indirilir ve 19 gün hapse atılır, keza 20 kırbaç vurulur. Onbaşı böyle bir suç işlemişse; neferliğe indirilir, 21 kırbaç vurulur ve 29 gün hapse atılır. Rütbesiz askerin bu suçu işlemesi durumunda; 21 gün hapse atılır ve 39 kırbaç vurulur.

Bunun dışında; ayrıca (hepsine) halkın huzurunda kınama cezası verilir.

Naibin rüşvet aldığı açığa çıktığı ve aldığı rüşvet geri alındığı zaman uygulanan kınama ve hapis cezasını gerektiren suçu; yüzbaşı işlediği zaman 39 kırbaç vurulur ve 15 gün hapse atılır. Aynı suçtan; onbaşı, 39 kırbaç ve 21 gün hapis ile tecziye edilir. Rütbesiz asker bu suçu işlemişse sadece 30 gün hapse atılır.

II İMAMIN NAIPLERE TALİMATI

Birkaç kere sizin durumunuzu gördüm ve işlerinizi denetledim; ben size bu yaptığınız tiksindirici hareketleri ve iğrenç entrikaları yasaklamıştım, sizi uyarmıştım. Siz hala uyanmadığınız için bu nizamnameyi çıkardım, ta ki bu nizam halkımız nezdinde genel bir idare tarzı olarak kullanılsın. Bu yüzden listede yazılı bulunan maddeleri yazdım ve bu maddelerde yazılı talimatlara aykırı davrananlar için de ceza tayin ettik. Benim, bu talimatnameyi gözümü kırpmadan ve üşenmeden uygulanmasını sağlamam gerekiyor. Böylece suç işleyenlere hak ettikleri cezalar acımasızca uygulanacak ve bunlara fırsat verilmeyecektir.

Sizin içinizden bu nizamnameyi kabul edenler ve bu nizamnameye göre hareket etmeyi taahhüt edenler varsa, bu mukavelelerin altına isimlerini yazıp sülale damgalarını vursunlar. Bu, sizin kabul ettiğinizin işareti olacak ve ispatı olacaktır. Her biriniz nizamnameden birer suret alsın ve onu saklasın. Anlaşılmayan durumlarda bu nizamnameye bakılsın. Eğer içinizde bu nizamnamenin getireceği sorumluluklara dayanamayacak ve onu uygulayamayacak olanlar varsa, görevlerini bıraksınlar ve karabudunun arasına dönsünler. Böylece, biz de etrafımızı araştırarak gerçek yiğit ve cesur kişileri bulmak suretiyle onların yerlerine atama imkanı buluruz.

NAİPLERİN CEVABI

Biz bu mukaveleyi ve onun içerdiği talimatları okuduk. İmam tarafından düzenlenmiş ve bize hitap eden maddeleri ve öngörülen cezaları inceledik. Bizler, bunların hepsini kabul ediyoruz ve bütün buyurulanları yerine getirmeyi taahhüt ediyoruz. Bunu ispat etmek için de mukavelelerin altına imzalarımızı koyduk ve aile mühürlerimizi (damgalarımızı) bastık. Şeriatın ve onun emirlerini yerine getirmekte Allah yardımcımız olsun. Allah, müslüman kullarına düşmanların burunlarını yere sürüyecek gücü ve yardımı ihsan etsin. Her birimiz bu nizamnameden birer sureti yanımıza aldık.

İMAM ŞAMİL TARAFINDAN DÜZENLENEN "ANDI KURULTAYI" NIN GÜNDEMİ

1- Meselelere çözüm getirmek, halkın kötü hareketlerden sakınmasını sağlamak ve ona görevlerini yerine getirmeyi öğretmek amacıyla her bir naipliğe bir müfti atanması.

2- Naiplerin ve müftilerin hangi durumlarda İmam'a gidebileceklerinin belirlen-

mesi.

3- Fakir muhacirlere ve ordu için gerekli olan erata maddi yardım temini hususunun karara bağlanması.

4- İdam edilen kişinin mülkünün, çocukları varsa onlara kalmasının uygunluğunun tespiti.

5- Halkın, malından para biriktirmesinin önüne geçilmesi; mal-mülk sahiplerinin orduya malzeme, silah, at, v.s. almak ve dini ihtiyaçları gidermek amacıyla harcama yapmalarının teşvik edilmesi.

6- Fertlerin, erdemli ve faziletli insanlar olmasını sağlama.

7- Kıskançlığın yok edilmesi, birbirine baskı ve zulüm yapmanın önüne geçilmesi, kişilerin birbirlerine yardımcı olmaları ve el ele vermeleri.

8- Gelenin, gidenin yaptıklarını bozmaması; halef ile selef arasında ilişkilerin iyi bir şekilde muhafaza edilmesi.

9- Bütün fiillerin şeriat terazisinde tartılarak hayata geçirilmesi, zulümden uzak durulması. Zira böyle bir yol izlenirse hem şimdiki hayatta hem de gelecek hayatta doğru yoldan çıkılabilir.

Tanrı'nın şu buyruğundan korkmak lazım:

"Böylece, biz zalimleri yaptıkları fiilerden dolayı başka zalimlerin zulmüne uğratırız."

10- Yerinden alınan naibin veya kadının ikinci kez tekrar aynı yere atanmaması.

11- Napilere, yönetimleri altında bulunan herkese belirli bir miktarda barut tedarik etmeleri için emir verme yetkisinin verilmesi.

12- Birisinin; İmamdan direktif getiren şahsın isteklerinin yerine getirilmesi konusunda emir alması halinde, bu direktifi işin içeriği ile karşılaştırıp mümkün olduğu takdirde hemen yerine getirmesi. Aksi halde İmama durumu iletmesi.

13- Bizim, şeriat esaslarına göre inşa edilen devletimizde, para biriminin halk arasında kolaylıkla dolaşabilmesi için Tiflis gümüşü alınması. Bu hususta verilen emirleri uygulamayanların cezalandırılması.

14- Namaz kılan insanların; İmamın, naiblerin ve bütün müslümanların muvaffak olmaları için Allah'a dua etmelerinin yaygın hale getirilmesi.

15- Cuma günü hiçbir şikayette bulunulmaması, bu (dinlenme) gününün (mümkün mertebe) ibadetle geçirilmesi.

16- Askeri kıtaların; ülkenin sınırlarının korunması sırasında görev yapacakları yerlerin belirlenmesi.

17- Her dört naip için bir müdür seçilmesi.

Biz Dağıstan (Kafkas) Devleti halkı, erkekler ve kadınlar dünya ve ahiret hayatında Tanrı'nın bizi ayıplamasından ve aşağılamasından yine Tanrı'ya sığınıyoruz. Şayet lanetlenmişler bize taarruz ederse, Tanrı'nın izniyle biz hepimiz onlara karşı dururuz. düşmana karşı her ne imkanımız varsa (kılıç, kama, mızrak) onunla savaşıyoruz. Keza, din kardeşlerimizden biri güç kullanarak bize ait bir şeyi ele geçirmek isterse, bütün kanımızı ve canımızı ortaya koyarak ona da karşı koyarız. Böyle yapmazsak, (durumdan yararlanmak isteyen) Allah'ın ve Resulü'nün düşmanları bizi yok etmek, malımızı-mülkümüzü ve ailelerimizi ele geçirmek için bize saldırırlar. bütün bunların önlenmesi için nasıl davranılmasının ve nelerin yapılmasının gerekli olduğu tespit edilmeli.

Allah'ın Resulü, onun ailesi ve ashabı için, düşmanlarımızın burunlarını yere eğdirmemizde Allah yardımcımız olsun.

DUA

Cuma namazı hutbesinden sonra bütün camilerde aşağıdaki duayı tekrarlamak teamül haline getirilmeli.

Allahım! İslamın ve müslümanların kafirlere karşı muzaffer olmasını bizden esirgeme.

Ya Rabbi! İslam askerlerine, onlara yardım edenlere, düşmanla savaşanlara, yolda kalanlara, dua edenlere yardım et. Büyük İmam Şamil'e, naiplerine ve O'nun askerine de yardım et! Barış ve huzur gönder!

Allahım! Senin Resulünü kabul etmeyen kafirleri kahhar isminle kahret, hakettikleri şekilde cezalandır.

Ey, gerçekleri, Kur'anı gönderen Rabbim! Düşman ordularını geri çevir. Onlara karşı bize yardım et!

Ya Rabbi! Ülkemizden, barışı esirgeme. Yurdumuzu koruyan askerlerimize yardım et, onları iki dünyada da nimetlerinle rızıklandır.

Ya Rabbi! Müslüman yöneticileri doğru yola yönlendir, halkın içindeki fenalıkları yok et. Halkımıza merhamet edip nimetlerinle yardım eyle.

Ey yer ve göklerin hükümranı! Kafirlere karşı mücadelemizde bize yardım et ve merhametinle bizi bu zalimlerin zulmünden korusun!

*ŞAMİL'İN NİZAMNAMESİ

İmam Şamil'in ünlü nizamnamesi 1847 yılında Andi'de toplanan bir kurultayda belirlenerek kaleme alınmıştır. İmam tarafından yayınlanan bir tamimden ibaret değildir. Bilakis Halk Meclisi'nin çıkardığı bir kanundur.

Nizamname, şu hususları içermektedir:

1- Naipler hakkında düzenlenen nizamlar.

2- Müfti ve Kadılar hakkında düzenlenen nizamlar.

3- Alt rütbedeki görevlilerin cezalandırılması hususundaki ilkeler ve esaslar.

Bunların dışında:

1- Şamil'in naiplere; bu nizamnamenin uygulanması sırasında halkın ve kendilerinin sorumluluklarını açıklayan talimatı ve naiplerin bu talimata verdiği cevaplar,

2- Andi'de toplanan Kurultay'ın amaçlarının izahı,

3- Andi Kurultayında yapılan toplu duanın metni ve

4- Kurultay'ın seyri hakkında kısa bilgiler yer almaktadır.

Bütün bu bilgiler, Şamil'in naiplerinden Tanuslu Magoma'nın Arapça yazılmış kitabından dercedilmiştir. Bilahare, Yüzbaşı Padhalüzin tarafından İmam'ın sekreteri Çirkeyli Amirhan'ın yardımı ile 20 yıl sonra (1967) Rusçaya tercüme edilmiştir. Bu Rusça metin, "Kafkasya Dağlıları Hakkında Malumat" isimli kitabın 3. basımında çıkmıştır. Biz oradan dergimize dercediyoruz. Bu belge, İmam hakkında dergimizde yayımlanan yazılara bir ilave kaynak olacaktır.

(Bu yazı; "Severny Kavkaz" - Sayı: 53-54 Eylül - Birinci teşrin 1938 Varşova'dan tercüme edilmiştir.)

ÇİN'İ BEKLEYEN TEHLİKE

Lokman UZEL

İçeride bir yandan ayaklanmalar ve iç karışıklıklarla uğraşan Çin, dışarıda komşuları ile anlaşmazlık içinde 18 yıl önce açık pazar ekonomisine kapılarını açarken komunizme son verememenin sancılarını yaşamaktadır.

Çin, bugün 1.2 milyar elcanı, 10 milyonlarca işsizler ordusuyla¹, üretim alanında ilkel araçlarla başbaşa, ticaret ve iş adamlığına soyunmuş yüksek dereceli askerleriyle, dünyada kedi, köpek ve karınca başta olmak üzere her türlü canlıyı yiyen halkıyla, sadece şehirlerde %30'u aşan işsizle, ABD ve batıların ürettiği iyi malların sahtesini üreterek ekonomisini sahte üretime bağlayan², 1978 yılından beri komunizm yönetimi altında pazar ekonomisine kapılarını açmak zorunda kalan, hırsızlık, eşkiyalık, soygunların arttığı, bazı bölgelerde can güvenliğinin tartışıldığı, son yıllarda iç muhalefet ve özgürlük savaşçısı halklarla ve halk cepheleri ile başı dertte olan bir ülkedir.

Çin'in en çok başını ağrıtan ayaklanmalar ve bağımsızlık savaşları; Çıkış Türkeli (Doğu Türkistan)'lı **Uygur Türkleri** ve Tibetliler tarafından verilmektedir.

1997 yılına Çin devleti bitkin, yorgun ve kararsız bir devlet olarak girdi. Kapitalizmin çeşitli şekillerle ve yollarla demirperde ülkelerine kendisini tanıtabilmesi, bununla birlikte açık pazarın orada yaşayan insanlara daha ilginç gelmesi, üstelik yöneticiler seviyesinde kendi yönetimlerine olan güveni sarstı. Tabiki iç dinamizmi içinde bulunduğumuz çağa göre zayıf olan Çin'de de diğer ülkelerdeki gibi **siyasal düzen sarsılmış devletin güvenirliliği tartışılır** olmuştur. Çin devleti de dünyadaki son gelişmelerden etkilenmeden edememiş ve pazar ekonomisine kapılarını aralamıştı. Tam 18 yıl önce çok az ölçülerde olmak üzere başlayan açık pazar denemesi bir türlü durmak bilmemiş, aksine devletin en üst seviyesindeki görevlilerden yandaş bulabilmişti. Böylece sosyalist devlet içerisinde kapitalist ölçülerde pazar ekonomisi filizlenmişti. **Pazar ekonomisi, sadece pazarda birşeyler alıp satmakla sınırlı kalmamış kapitalist ahlakı da beraberinde Çin'e soktuğu için Çin'deki sosyal ahlakı aşındırabilmiştir.** Bu gelişmelerde Çin'de ahlaki değerler tartışmasını başlatmıştır. Zaten **sosyal güvenliği, barışı ve bölgeler arası dengesi sarsılmış olan Çin'in artık sosyal güvenliği de kalmayınca Çin Komünist Partisi Merkez Kurulu'nun 6. toplantısında pek çok konuda birbiriyle anlaşamayan kurul üyeleri şu kararı vermek zorunda kalmışlardır:** "Ekonomideki yenilenme /pazar ekonomisinin gelişmesi sosyalist değerlerin bozulması karşılığında olamaz."

Yazılı ya da sözlü yollarla rüşvet, vurgun, soygun olayları günü birlik dile getirilmektedir ki rahatsızlık sadece öğrenci işçi değil, bütün halk katmanlarından gelmeye başlamıştır. Bu durumu gören Çin Komünist Partisi Yüksek Kurulu üyelerinin bir bölümü şaşkınlık içinde bu çatlağın çözümünü eski **"sosyalist ahlakı diriltmede"** bulmuşlardır.

1. Jan Van Luyn, Gazetecinin Haberi, Pekin, 25 mei 1996

2. O konu, bu makalenin maksadını aşacağından Çin'le ilgili başka bir makalede yer vereceğim.

Aşınmış olan sosyalist ahlakı düzeltmek için ise sosyalist düzenin kurulduğu yıllarda başvurdukları yollara tekrar başvuruyorlar. Halbuki o gün sosyalist yönetim iç dinamiğini kurabilmiş, hangi sebeple olursa olsun halkın çoğunluğunu arkasına alabilmişti. Bugün böylesi bir durum ve heyecan söz konusu değildir. **Çin eski komunistlerin yaptıklarını bugün yineleyerek toplumda örnek insanlar bulup tanıtma yoluna gitmektedir. Bir yıldır hergün gazeteler, radyolar, telegöstericiler "örnek vatandaş" "ahlaklı vatandaş" diye birilerini tanıtarak vatandaşlarını ahlaklı olmaya çağırılmaktadır.** Çin'i yöneten akev üyelerinin çoğunluğu da bu çabaları ciddi bir çözüm olarak görmemekte ve yapılanları eski devrim kalıntısı uygulamalar olarak adlandırmaktadırlar. Çin Sosyal İlimler Akademisi Uzmanı olan Liu Junning **Yönetiminin örnek vatandaşa özendirme yolu ile kitleleri düzeltmesi uydurma bir çözümdür. Temiz ahlak sağlam ekonomisi olan devletle aranabilir. Fakirlik ise ahlak ölçülerinin aşılmasını zorlar.** (Legal daily-Pekin/Çin, 1996)

Eski düzenin korunmasını isteyen tutucu komunistler ise: **Ahlak çöküntüsünün sebebinin ekonomideki yeniliklere/pazar ekonomisine geçişte bulmaktadırlar.** Küçük ama yönetimde etkili ve içlerinde Komünist Partisi eski tanıtım sorumlusu ve tam tutucu olarak bilinen Deng Ligun'u da bulunduran bu eski komünist top/grup, Deng Xiaoping/Çeavping tarafından başlatılan pazar ekonomisi yeniliğinin hızını kesmeye çalışmaktadır. 1996 yılında yayınladıkları bir bildiride yine kapitalizme karşı bir uyarıda bulunmuşlardı. "10 bin kelimelik bir mektup" adı ile yayınlanmış olan bu bildiride **"Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğundan beri en ağır, zor, tehlikeli dönemini geçirmektedir."** "Zengin sınıfı parti içindeki güç çekişmesinde yenilikçilere katılabilirler. Pazar ekonomisi yanlış yenilikçilerin yolundaki partililer kendileri için gerekli gücü bulunca da tam yıkıcı olarak harekete geçebilirler." denmekteydi.

Bu düşünce tabii olarak Özellikle Çin Komünist Partisi ahlakçıları, tutucu ekonomi uzmanları, bir kısım az bilimli askerler tarafından paylaşılabılır. Paylaşılması da beklenir. Çünkü bu kısım komünizm çöktükten sonra nereden gelir elde edeceğini kestiremeyen beceriksiz kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca başka bir yönetim gelse hesap vermekten de korkan kesimdir.

Şimdi ülkeyi yöneten Jiang Zemin tabii ki böylesi düşünceleri göz önüne alarak yenilik hareketini az da olsa sınırlamıştır, ancak bu davranışı onun tamamen yenilik karşıtı olduğundan değil, kendi yönetimini sağlamlaştırmak istemesinden kaynaklanmaktadır. "Sosyalist Ahlak" çağrısına da onun için katılmıştır³.

Çin'in bir başka derdi ise **bölgeler arası siyasi ve iktisadi çekişmedir.** Siyasi çekişme: Buna misal olarak, Pekin ve Çangay arasındaki çekişmeyi göstermek mümkündür. Bu gün Devlet Başkanı ve Parti Başkanı olan Jiang Zemin Çangay'ın eski Parti Sekreteridir. Başkan Yardımcısı Zhu Rongji Çangay'ın eski belediye başkanıdır. Politbüro üyesi Huang-Ju yine Çangay'dandır. Bu bölge geçmişte Kızıl Korumaların yetiştiği yerd. Şimdi ise açık pazarın öncüsü, kapitalistlerin cenneti diyenlerin merkezi durumundadır. Şimdi de ülkenin ticaret merkezi olabilmek için büyük uğraş veren bir şehir durumundadır.

Çangay Bu Gelişmeyi Nasıl Sağladı: Çangay'ı en çok etkileyen yanbaşındaki HongKong olmuştur. Burası geçen yıla kadar İngilizlerin elinde bulunmuş şimdi de Çinli-

3. NRC Handelslad, 11 Oktober 1996.

ler'in elindedir. Burayı gören Çin halkı, serbest rekabeti anlayınca, bu da Çin yönetimini zor durumda bırakan sebeplerden birini oluşturmuştur.

İktisadi Çekişme: Çin'in kıyı bölgesi ile iç bölgesi arasında gelişen bir çekişmedir.

Buna örnek olarak; 1979-1990 yılı arasında toplam yatırımın %50'si 12 kıyı şehrine, %43'ü 9 merkezi bölgeye, %7'si de kalan 9 bölgeye aktarılmıştır.

Bu gün kıyı bölgeleri ve şehir bölgeleri de diğer bölgelere göre çok gelişmiştir. Buna rağmen gelişmiş kıyı bölgeleri yönetimleri merkezdeki yöneticilerin az gelişmiş bölgeye buradan para ve yatırım aktarmasına karşı çıkmaktadırlar. Merkez yönetim ise bu gelişmiş bölgelerin etkisi altında bulunduğundan gelişmemiş bölgelerle ilgili yardım cospaslarını durdurabilmektedir. Bu da ülke yönetiminde zenginleşen kesimin etkisini ortaya koymaktadır.

Gelişmiş Kıyı Bölgesi Yöneticileri: Biz önce kendi bölgemizi tam kalkındırıp geliştirelim sonra az kalkınmış bölgelere yardım ederiz, demektedirler.

Buna karşılık, Gelişmemiş bölgeler, örneğin Shaanxi/Şaanhi bölge yönetimi: **Çin'de gelirler bir merkezde toplanmalı, oradan ihtiyaca göre bölgelere dağıtılmalıdır. Bizim maksadımız Çin'in diğer bölgelerinden farklı değildir. Gelişmemiş bölgelere öncelikle yardım verilmelidir.**

Bu yumuşak karşı çıkmalar zaman zaman sertliğe dönüşmekte ve Çin Devlet yönetimi zor durumlarda kalıp, acele kararlar almaktadır. Tabiki böylece çatlaklar(problemler) çözülmekte ancak ertelenmektedir. Çünkü, Kıyı Bölgesi Ö.E.B. (özel ekonomi bölgesi)'dir ve %17 salık (vergi) ayrıcalığına sahiptir. Bu günkü yönetimin bu salık ayrıcalığını kaldırmaya gücü yetmemektedir. Çünkü zengin olan bu bölge insanları yönetimde etkilidirler.

Çin'in bir başka çıkmazı ise, **Devlet İşletmeleri zarardadır.** 1978 yılında yani açık pazar uygulamasının başladığı yıllarda devlet işletmeleri bütün endüstri üretiminin %78'ini sağlarken, 1996'da %43'e düşmüştür. 1983'te devlet yatırımının %62'sini, 1996'da devlet yatırımının %70'ini yok etmiştir. Batılılar Çin'de herşeyin iyi gittiğini ileri sürerlerken bu düşüncelerini neye göre söylediklerini açıklamaktan acizdirler.⁴ Sık sık dile getirdikleri 25 milyar dolar dış yatırım konusunun iç yüzü şudur; Bu yatırım %80'i zaten yurt dışındaki Çinliler tarafından gerçekleştirilmiştir.⁵ Bu yatırımların pek çoğu bugün sonuçsuz kalmış bir kısmı da batmıştır. Kim diyebilir ki Çin iyiye gidiyor diye?

DOĞU TÜRKELİ TÜRKLERİ'NİN AYAKLANMALARI: Doğu Türkeli (Doğu Türkistan) Türkleri'nin ayaklanmaları aralıksız sürmektedir. 1997 yılının ilk ayında başlayan ve Şubat ayının ilk haftasında doruğa ulaşan ayaklanmalar sebebi ile onlarca Türk şehit olmuş, birkaç yüzü yaralanmış, yüzlercesi de tutuklanmıştır.⁶

Yüzlerce Uygur Türkü Yining şehrinde biraraya gelerek **Bağımsız bir devlet istediklerini, bundan böyle Çin yönetimini tanımadıklarını haykırarak Yining sokaklarını inletmişlerdir.**

4. Vincent Cable, Hollandalı Shell'in Londra kolunda uzman, 21 December 1996'da gazetecilere yaptığı açıklamalardan anlamaktayız.

5. Royal Institute of International affairs in London, destudie China en India, Economic Reform and Global Integration, 21 December 1996

6. Ming Pao, Günlük Gazete, Çince, Hongkong, 09 Şubat 1997.

Adı geçen şehir Kazakeli sınırına çok yakındır. Bölgenin başşeheri **URUMÇİ**'dir. Yining, Urumçi'ye 500 km uzaklıktadır.

Uzun yıllar bağımsızlık savaşı veren **Osman Batır**'ın torunları yine ayaklandılar, yine özgürlük istediler ve bunu da kan, can ve özgürlüklerinin pahasına yaptılar. Peki ne elde edebilirler?

Anlaşıldığına göre pek iyi cosparlanan ayaklanma Çin Yönetimi'nin bütün hesaplarını altüst etmiş durumda. Ülkesi tam bir karışıklık içinde olan Jiang Zemin yönetimi, Çin halkının dikkatlerini başka bir yöne çekmek istedi. Çinliler'in yılbaşı haftasında (1997) te- le göstericiden, radyodan ve gazetelerden Çin'de durumların iyiye gittiğini ısrarla duyurul- du ve bunu da iki sebebe dayandırdı: 1) Hongkong'un İngilizlerden devir alınışı 2) Sonba- harda Çin Komünist Partisi'nin toplanacak oluşu. Bütün yayın organları günü gecesi bu- nu dile getirirken **Uygur Türkleri Yining sokaklarına döküldüler**. Tabi bütün olan biten bundan ibaret değildi. Doğu Türkeli'nde kaçak radyolardan her saat başı Çin'in bölünme- ye doğru ilerlediğini, inşaallah söze girerek, bütün müslüman halkın ayaklanacağını düş- manın okyanusa döküleceğini, azınlıktaki yöneticilerin sıçanlar gibi sokaklarda kovalana- cağını tekrarlıyorlardı.

Son bir yıl içinde bağımsızlık yanlısı çalışmalara katılan 5000 Uygur tutuklan- mış, 138'i idam cezası ile cezalandırılmıştır.⁷ Son günlerde (Singcan) Doğu Türkeli Daily⁸ gazetesi Çin devlet yöneticilerini Çin'in yılbaşı günlerinde **Uygureli'nde yaşayan ve ba- ğımsızlık isteyen müslümanların susturulması gerektiğini** belirtip durmakta idi. Evet hem Çin yöneticileri hem de Çin basını sert kayaya çarptılar ve gündemlerini **UYGURE- Lİ Türkleri** ile doldurdular.

Çin bu gün öyle bir duruma geldi ki, herkes iyi niyetler beslese ve güçlü devletler de yardımcı olsa, derlenip toparlanma şansını yitirmiş görünüyor 20. yüzyıl başlarında Os- manlı Devleti, sonunda da Rus İmparatorluğu'nun atlattıkları değişim şimdi de Çin'i bek- liyor. Bu değişimin sancısı o ülkeyi yönetenlerin çabaları ve uzmanlıkları ölçüsünde ola- caktır. **Çin'deki iktisadi ve siyasi olaylar artık dünya kamuoyunun günlük haberleri olmaktan uzaklaşamayacağına benziyor.**

Türkçe Sözcükler	Yabancı sözcükler
elcanı	: nüfusu
Çatak	: problem
telegösterici	: televizyon
ak ev	: meclis
top	: grup
salık	: vergi
cospar	: plan

7. İhtilalci Doğu Türkistan Halk Cephesi Haber Merkezi, Almatı / Kazakeli

8. Pekin'de basılan ve Uygureline yönelik yayın yapan Çince bir gazetedir.

İMAM ŞAMİL'in BİR HİTABESİ*

"Kendisi, merhamet ve rahmet sahibi olan Allah'ın adıyla başlarım. Çöllerinde doyasıya su içen yolcunun gözleri önünde kıvrım kıvrım akan çeşmenin güzelliği gibi sözlerin sahibidir Allah. O Allah ki bizleri yarattı kendi dininin Mescidi Haramın direkleri olarak, özgürlüğe yol aydınlatan lambaları yakıp ellerine verilmiş insanlar olarak. İşte ben son olarak size haberciler gönderiyorum, sizin bana yemin verdiğiniz durumu hatırlatmaya ve kafir Ruslara karşı gazavata başlamanıza, tevekkül içinde olmanızı bildirmek üzere. Siz pek çok mektup gönderdim ve size çok vaaz ve nasihatte bulundum. Ama siz bunları hiç önemsemediğiniz gibi, emirlerimi yerine getirmediniz. Bunun içindir ki, Allah sizi götürüp düşmanlarınızın eline verdi. Allah sizin köylerinizi kılıçlarla yağmalamaya bıraktı. Peygamberin hadisi var: "Hiç bir şekilde inanmak istemeyen insanlar Allah katında en hakir hayvanlardan aşağıdır".

Sizler, Peygamberin hadislerince amel ettiğiniz iddiasında bulunmayınız. Çünkü, hakikatte böyle değil ve bu yalanı söylediğinizden dolayı Allah sizleri cezalandıracaktır. Yine sizler, üzerinize farz olan şeyleri Kur'anın öğrettiği biçimde hiçbir gevşeklik göstermeden yerine getirdiğinizi, namaz kıldığınızı, miskinlere zekat-fitr ve sadaka verdiğinizi ve oruç tuttuğunuzu iddia etmeyiniz. Bir hak ve gerçek olarak söylüyorum ki, öyle bile olsa kara bir yüzle Allah'ın huzuruna çıkacaksınız.

Gerçek mümin kişinin gönlünde imanı olması gerektiği gibi elinde de kılıcı olması gereklidir. İmanında güçlü olan, gazavatında da güçlü olur. Siz, düşmanlarınızdan da fazla lanete müstahak oluyorsunuz. Onları iman aydınlatmamış, onlar karanlıkta geziyorlar. Sizlerde ise imanın nuru, öğle aydınlığı gibiydi ama ona doğru yönelmediniz siz.

Benim gazavatımın doğruluğuna siz neden şüphe ediyorsunuz? Benim gösterdiklerime inanması gereken sizler, neden düşmanların korku vermelelerini dinliyorsunuz? Sizin kalbinize gelmesin "Allah kalabalıklardan, çoklardan" yanadır diye. O, iyiler tarafındadır. İyi insanlarsa dünyada kötülerden daima azdır. Kendi etrafınıza bakın benim sözlerimin doğruluğunu göreceksiniz. İyi otlar kötü otlardan az değil mi? Çalı çırpıdan az değil midir çiçekler?

* Bu metin; Mahaçkala'da yayınlanan "Dostluk" dergisine Z. Karbekova tarafından yazılan "Kafkasya'nın Hürriyet Savaşçısı ŞAMİL" başlıklı yazıdan alınmış olup, Cafer BARLAS tarafından türkçeye çevrilmiştir. Sayı: 6, 1996 - Dağıstan / Mahaçkala.

Taş-çamur çok değil midir cevher-yakuttan? Uçan mahlukat böcek-sinek yararlı hayvanlardan çok değil mi? Demirden az bulunmaz mı altın? Biz, ziyadesiyle üstün yaratılmışız tüm çiçeklerden de, cevher-yakuttan da, otlardan da, hayvanlardan da! Dünyanın hazinesi bozulur, biter, kokuşur, bizleri ise ebediyet için yaratmış Allah. Çiçeklerden çalı-çırpı fazladır diye, biz, o heybetli çiçeklerin çalı-çırpı içinde boğulmasına razı mı olalım? O çalı-çırpıyı kökünden kazıyıp atacak gücümüz varken. Bizim düşmanlarımız çok diye, onlara tahammül ederek kendimizin onların maiyetinde kalmamız doğru olur mu? Onları darmadağın edecek gücümüz varken. Siz sanmayın ve demeyin ki düşman Çıkas Köyünü işgal etti, Ahulgohu dağıttı, Avaristanı idaresi altına aldı. Şimşek bir ağacı yaktı diye diğer ağaçlar da yüzüstü devrilip, bize de yıldırım düşüp öleceğiz korkusuna mı kapılırlar? Evet, sizler inanınız, imanları zayıf olanlar! Yeşil ağaçlardan neden ibret almazsınız? Konuşabilirdi onlar sizin için, utanmanız-namusunuz yok mudur diye sorarlardı.

Siz, hayret etmeyiniz kafirlerin birliklerinin süratle çoğaldığına. Bizim öldürüp yaraladıklarımızın yerine onların birçok askeri tekrar savaşa soktuklarına. İşte, ben size söylüyorum; İyi bir ağacın büyümesi için geçen zaman içinde pek çok zehirli mantar, çalı-çırpı, ot yetişir toprakta. **Ben özgürlük ağacının köküyüm. Benim müritlerim onun gövdesi, sizler onun dallarısınız.** Allah, bir hak olarak iyi bir bağ sahibi gibi kesip attı kurumuş çürümüş dalları ve cehennemin ateşine yuvarladı.

Siz ibret alınız ve gaziler arasına katılınız!"

MUSA RAMAZAN'IN HATIRALARI

BİR KAFKAS GÖÇMENİNİN ANILARI

İsteme Adresi : Musa RAMAZAN
Kocamansur Sk. 58-A/7
Şişli / İSTANBUL
Tel: 0.212.247 94 32

ŞAMİL EĞİTİM VAKFI
Bahariye Cad. Yeğiner Sit. A Bl. No: 37/70
Kadıköy / İSTANBUL Tel: 0.216.346 55 29

KARAÇAY-MALKAR NART DESTANLARI

- I -

MIT, DESTAN, EFSANE KAVRAMLARI VE NART DESTANLARI...

Adilhan ADİLOĞLU

Kuzey Kafkasya halklarının ortak kültür ürünlerinden biri olan Nart Destanları, Karaçay-Malkar edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Nart Destanları, Karaçay-Malkar sözlü edebiyat geleneğinin ilk ürünleri olarak kabul edilir.

Nart Destanları; tarih öncesi tanrı, yarı tanrı ve insanüstü kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları anlatan, uzun soluklu, geniş oylumlu öyküleme şiirlerdir (epope). Bir kısmı zamanla şiir biçimini kaybederek düzyazı (efsane/legende) şekline dönüşmüştür. Nart Destanlarının dokusunda gerçek ile düş gücü içiçedir. Eski çağlardan beri söylenegelen olağanüstü varlıklar ve olaylar konu edilir. Nart Destanlarının oluşmaya başlaması çok eski zamanlara dayanır. Bununla birlikte, bu destanların yazıya geçirilmeleri çok geç tarihlere rastlamaktadır.

Nart Destanları; Abhaz-Abazin, Adıge, Oset, Kumuk, Çeçen-İnguş gibi kuzey Kafkasya halklarının folklorunda da yer almaktadır. Kafkas halklarının hemen hepsinin halk edebiyatında yer alan Nart destanları birbirlerine benzemekle birlikte; konu, biçim ve söyleniş yönünden farklılıklar göstermekte, her halkın kendisine has milli vasıflarını barındırmaktadır. Sözelimi, Abhaz ve Adıge'nin Nart destanları daha çok Eski Yunan mitolojisiyle benzerlikler gösterirken, Karaçay-Malkar Türklerinin Nart destanları Altaylara ve Eski Türk mitolojisine daha yakındır. Karaçay-Malkar Nart destanlarında, Türk-Moğol motifleri oldukça fazladır. Hatta, diğer Kafkas Nart destanlarında olmayıp, sadece Karaçay-Malkar Nart destanlarında olan bazı konu ve kahraman adları gibi bazı özellikler diğer Türk halklarının folklorunda da görülebilmektedir...

İnsanoğlu kendisini diğer canlılardan üstün kılan "dil" dediğimiz anlatım aracına sahip olduktan sonra, bu aracı yüzyıllar boyunca temel iletişim aracı olarak kullanmıştır. Düşüncelerini, duygularını, sevinçlerini, üzüntülerini, mutluluklarını, acılarını, tasarılarını, beklentilerini hep söze dönüştürerek karşısındakine iletmıştır. İnsanoğlu önceleri, yaşadığı gerçek ortamdan düş yoluyla başka bir dünyaya geçme ihtiyacını da yine söz yoluyla sağlamıştır. Günlük konuşma dilinin sözcüklerine büyüü anlamlar yüklemiş ve söze estetik bir boyut kazandırarak onu yüceltmıştır. İnsanoğlunun söze böyle büyüü anlamlar yüklemesi, onun doğaya egemen olma, büyüü sözlerle hayatı yeniden düzenleme ihtiyacından doğmuştur. Öte yandan, insanlar doğada egemen olmadıkları veya anlayamadıkları birtakım gizemli olaylara çeşitli yorumlar getirmişler; bazen coşkulu, bazen de hüzünlü bir ifadeyle büyüü sözleri bir araya getirerek ilk sanat ürünlerini oluşturmuşlardır. İşte; mitler, destanlar ve efsaneler böyle doğmuştur...

İnsanoğlu her ne kadar diğer canlılara göre bir takım üstün vasıflara sahip olsa da, kendisinde daima bir eksiklik hissetmiştir. Bu eksikliği kavradıktan ve kabullendikten sonra da, kendilerinden daha üstün bir varlığı aramaya başlamışlardır. Ve sonunda, doğada kendisine yardım edecek ve ona güç verecek bir takım gizli güçlerin varlığını tasavvur etmişlerdir. Bu gizli güçler, kimi zaman insanoğlunun zihninde canlandığı soyut ve gizemli varlıklar olmuş, kimi zaman da gerçek anlamı dışında, büyüü anlamların yüklendiği somut nesneler olmuştur. Sözelimi, eski çağlarda insanlar, şiddetli bir şimşek çaktığı zaman korkuya kapılmışlar, gökteki bir takım güçlerin kendilerini cezalandırdığını sanmış-

lardır. Anlam veremedikleri bu doğa üstü gizli güçleri, zihinlerinde kutsallaştırmışlar, onları birer tanrı olarak tasavvur etmişlerdir. Tabi bu gizli güçler sadece gökte değillerdi. Onlar doğanın her tarafına yayılmışlardı. Onları toprakta, suda, ateşte, havada, ağaçta tasavvur etmek mümkündü. Hatta bu gizli güçler zaman zaman insan bedeniyile de karşılıklarına çıkabiliyordu. Bu gizli güçler karşısında savunmasız kalan insanoğlu, tanrıların gazabına uğramamak için ezgiyle karışık birtakım sözler (dualar) söylemiş, törenler yapmış; tanrılarına kurbanlar sunmuştur. İnsanların ilk manevi ihtiyaçları olan bu ilkel inançlar, bugün bizim "mit" dediğimiz; toplumun hayal gücüyle biçim değiştirdiği tanrı, tanrıça ve evrenin yaratılışıyla ilgili hikayelerin temelini oluşturmıştır...

Destanlar (epope) daha çok, tarih öncesi tanrı, yarı tanrı, tanrıça ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alırlar. Destanlar tarih öncesi devirlerde söz, ezgi ve dansın birleşimiyle anlatılırdı. Yozlaşmamış biçimiyle destanlar, toplumu yöneten "ideal kişi"lerin, yani kahramanların dış güçlerle veya olağanüstü yaratıklarla olan savaşlarını anlatırlar. Ancak, destanların konusu yalnız mitoloji kaynaklı değildir. Kimi destanlar, milletlerin geçmişlerindeki önemli olayları, büyük önderlerin iç ve dış düşmanlarıyla yaptıkları savaşları, toplumu daha rahat bir hayata kavuşturma çabalarını konu edinirler. Bu tür destanlara, Karaçaylıların "Batır Karça" destanı güzel bir örnektir. Batır Karça destanında, Karaçaylıların efsanevi atası ve büyük önderi Karça'nın, Kabardey Çerkesleriyle olan bir anlaşmazlığı sonunda, Baksan bölgesini terkederek Kuban ırmağı dolaylarına göç edilişi anlatılır. Bilindiği gibi, destanlar ve efsaneler tarihi yansıtmakla birlikte bir tarih belgesi sayılamazlar. Ancak, bazen de tarihin karanlıkta kalan bazı noktalarını aydınlatmak için bu tür destan ve efsanelere başvurmak kaçınılmazdır. Sözelimi Karaçaylıların tarihi de Batır Karça destanı ile sıkı sıkıya bağlıdır...

Efsaneler de (legende), yine sözlü geleneğin ürünü olan bir anlatım türüdür. Temelinde inanç unsuru vardır. Efsaneyi anlatanlar ve dinleyenler, sözkonusu efsanenin bir gerçek üzerine kurulduğuna inanırlar. Efsaneler, tarihi devirler içerisinde oluşmuşlardır. Konusu bir olay veya tarihi-dini bir şahsiyet olabilir. Bu yönden mitlerden farklıdır. Mitlerde zaman, ilk-başlangıç zamanıdır. Mitlerin kahramanları tanrı veya yarı tanrılarıdır. Efsane kahramanlarının olağanüstü güçleri vardır ancak onlar tanrı değildirler. Mitler, ilkel dönemlerin ve ilkel kültürlerin ürünüdürler. Efsaneler ise günümüzde de oluşabilirler...

Destanlar ve efsaneler kaynaklarını mitolojiden, tarihten, dinden ve günlük olaylardan alabilirler. Mitolojik olaylar ve kahramanlar zamanla tarihi devirler içerisine yerleşerek destan veya efsane haline dönüşebilirler. Mitler, zenginleştirici ve derinleştirici bir unsur olarak destan ve efsanelerin içerisinde yer alabilirler.

Mitoloji kaynaklı destanlar, evrenin ve yeryüzündeki varlıkların yaratılışını; tanrıları ve tanrılar ile insanların birleşmesinden doğan yarı tanrıları; dev, ejder gibi şeytansı, kötü güçleri cisimlendirmiş yaratıkları; bu yaratıkların kendi aralarındaki veya insanlarla olan ilişkilerini, savaşlarını konu alır. Bu tür destanlar "mitsel destan" (mythique epope) olarak adlandırılır. Karaçay-Malkar Nart destanları da kısmen "mitsel destan" türüne girmektedir. Özellikle bazı Nart kahramanlarının doğuşunu anlatan destanlarda çokça mitsel motifler görülür. Sözelimi, Karaçay-Malkar Nart destanlarında; Nartların demircisi olan Debet'in doğuşu şöyle anlatılır:

"Gök tanrısı, yer tanrısıyla evlenmiş
Gök (tanrısı) gürelemiş, yer (tanrısı) hamile kalmış
Dokuz yıl dokuz gün (yer tanrısı) gebe kalmış
Yer yarılıp sonra Debet doğmuş..."

Nart Debet'in doğuşuyla ilgili bir başka bölümde ise; Debet'in annesi Akbiyçe'nin, güvercin kılığına girmiş bir melekten gebe kalışı anlatılır;

"Güzel Akbiyçe melekten gebe kaldı

O da (Akbiyçe) oğlan doğurdu

Adını koydular; Melek oğlu Debet-Batır..."

Nart Debet'in doğuşundaki bu mitsel motifler sadece Karaçay-Malkar Nart destanlarında vardır. Diğer Kafkas halklarının Nart destanlarında bu motifler yoktur. Çünkü, Debet'in doğuşundaki motifler eski Türk motifleridir ve bütün Türk boylarının kültürlerinde buna benzer motifler çoktur.

Karaçay-Malkar Nart destanlarında Nartların demircisi olan Debet'in ayrı bir önemi vardır. Karaçay-Malkarlıların "Debet"i, Osetlerin "Kurdalagon"u, Adıgelerin "Tlepş"i, Abhazların "Aynarij"i kendi zamanlarının demir ve demircilik çağını anlatırlar...

Karaçay-Malkar Nart destanlarının kadın kahramanı olan Satanay-Biyçe'nin doğuşu da demirci Debet'in doğuşunda olduğu gibi mitsel motiflerle süslenmiştir. Satanay-Biyçe tanrıların kızıdır;

"Güneş (tanrısı) idi Satanay'ın babası

Ay (tanrısı) idi onu doğuran tatlı anası..."

Evrenin yaratılışı ve oluşumu, varlıkların dönüşümü, evrenin ve evrendeki bütün varlıkların nasıl yok olacağını anlatan efsaneler ise "mitsel efsane" (mythique legende) olarak adlandırılır. Bu tür efsaneler, Karaçay-Malkar Nart destanlarında çok geniş bir yer alır. Sözgelimi, Karaçay-Malkar Nart destanları ilk önce evrenin ve Nart'ların yaratılışını anlatan bir efsaneyle başlar;

"Güneş tanrısı, güneşi yaratmış. Yer tanrısı, yeri (yeryüzünü) yaratmış. Üçüncü olarak denizler yaratılmış. Gök ve yer yaratıldıktan sonra ikisi arasında insanoğlu yaratılmış. İlk insanlar Nart'lar idi. Yeryüzünde ilk defa Nartlar yaşamaya başladı... Bulutlar (havadan yere inerek) yeryüzünü kaplamışlar. Yeryüzü güneş ışığından mahrum kalmış. Bunun üzerine güneş tanrısı çok hiddetlenmiş ve yeryüzüne ateş kusmuş. Güneş tanrısının özünden kustuğu ateşle karışık taşlar yeryüzünün her tarafına yağmış. Daha sonra bu taşlar; altın, gümüş ve demir madeni haline dönüşmüşler..."

Karaçay-Malkar Nart destanlarındaki evrenin yaratılışıyla ilgili bölüm ile Göktürk Kitabelerindeki: "Yukarıda gökyüzü, aşağıda yağız yer yaratıldıktan, ikisi arasında insanoğlu yaratılmış..." ifadeleri arasındaki benzerlik oldukça dikkat çekicidir...

Yine yeryüzünün oluşumuyla ilgili bir efsaneye göre; Nart kahramanlarından Alavgan oğlu Karaşavay, "Gemuda" isimli dev atıyla gökyüzünde dolaşırken, atın göğsü Elburuz dağının tepesine çarpar. Bu çarpmadan dolayı Elburuz dağının tepesi ikiye ayrılır ve Elburuz dağı iki tepeli (zirveli) olur. Yeryüzündeki göller de, Karaşavay'ın atı Gemuda'nın ayak izlerinin sel ve yağmur suları ile dolması sonucu olmuştur.

Yukarıda verdiğim kısa örneklerden de anlaşıldığı gibi, Karaçay-Malkar Nart Destanlarını ve Nartlarla ilgili olan efsaneleri, "mitsel destan" ve "mitsel efsane" olarak adlandırmamız yanlış olmayacaktır...

(Devam edecek)

Alıntı...

Kazikumuhlu Cemaluddin'in Türkiye'de Şeyhülislam'a Yazdığı Mektup

Ağustos / 1848

Bismillahirrahmanirrahim. Gerçek alimlerin yaptıkları gibi kendi bilimlerine ve inançlarına dayanarak büyük iktidarların dayanağı ve yardımcısı, Allah'ın kulu ve Peygamberimizin halefi olan, halka doğru yolu gösteren gerçekleri söyleyen, müslümanların dürüst şeyhine, bizim kardeşimize Selamün Aleyküm ve Rahmetullah ve Berekatüh.

Büyük alimim, sayın ve değerli kardeşim size şunları söylemek istiyorum: Dağıstan devletinde (Allah onu Rus işgalinden korusun) çeşitli halklar yaşamaktadır. Dağıstan bilimin, alimlerin ve kahramanların kaynağı olmuştur. Dağıstan'ın bir bölümü emirlerin iktidarı altında diğeri ise serbest ve özgür yaşamıştır. Onlar müstakil olarak yaşamışlar ve kimse'nin emri altına girmemişlerdir. Onların hayatı zengin, rahat ve huzurluydu. Allah'ın yardımından uzak kalan düşmanlardan haberleri bile yoktu. Bu halkların hürriyetlerini gaspetmek isteyen tiranlar bunları rahatsız etmişler, ama Dağıstan kılıçlarının yıldırımları imansız düşmanları her zaman mağlup etmişlerdir. Kâfirler sonradan İslam takipçilerinin arasında birlik olmadığını, gruplara ayrıldıklarını görerek, önderlerin de kendi aralarında anlaşamayıp birbirlerine kin tuttuklarını fark ederek, hatta İslami şartlara uygun titizliği göstermeyip, kendi çıkarlarını gözettiklerinin farkına varıp, bu durumdan faydalanmak istemişlerdir. Kâfirler onları kendilerine çekmek için para vermeye başlamışlar ve sonuç olarak onların mekanlarına girerek kendi iktidarları altına almışlar ve müslümanlara eziyet etmeye başlamışlardır. Amaçları ise İslam dinini yıkmak ve kâfirlerin sayısını çoğaltmaktır.

Dağıstan halkı uzun zaman mücadele etti. Fakat halkın nüfusunun az olması, cephanelerin kit olması ve hiç desteği olmaması, başka güçlü ülkelerden yardım alması gibi nedenler kâfirleri güçlendirdi ve onlar Dağıstan'da hakimiyeti sağladılar. Halkın üstüne vergi ve borç koyuldu. Dağıstan halkı onlara itaat etmek zorunda kaldı.

Ama Rahman ve Rahim olan Allah onlara merhamet etti ve yok olmalarına izin vermedi.

Allah onlara güç verdi. Mücahid İmam Şamil Efendi'yi ihsan eyledi, kâfirlerle gece gündüz savaşmak gerektiğine inandırdı. Arkadaş ve yardımcı nasip etti ve Seyh Şamil Allah'ın yardımlarına sığınarak gece gündüz savaşmaya başladı. Onlar öldürdüler, onları da öldürdüler; onlar esir ettiler, onları da esir ettiler; onlar yendiler, onları da yendiler. Böylece uzun zaman süren savaş şimdi de devam etmekte. Cenabı Hak Şamil'e kâfirleri köylerden kovmaya, kalelerini imha etmeye, şehirlerini kaldırmaya yardım etti. Şamil onların çocuklarını esir etti, eski hallerine dönmeye mecbur kıldı; baskı yaparak, eziyet

"Tarih efsanelerde gizlidir..."

BATIR KARÇA ve KARAÇAY TARİHİNDE KARANLIKTAKİ KALAN NOKTALAR

Hürriyet ERSOY

Kimi milletlerin eski tarihi, doğru veya yanlış olsun, yazılı kaynaklarla sabittir. Bu milletler tarihin erken dönemlerinde belirli bir yazı sistemine sahip olmuşlar ve bunu geliştirerek, milletlerinin başından geçen küçük olayları bile vakanüvisler aracılığıyla kayıt etmişlerdir. Sözelimi, Çinliler en eski tarihi dönemlerini bile kayıtlara geçirerek tarihi tecrübelerini yazılı olarak bugünlere kadar gelmesini sağlamışlardır.

Kimi milletler ise, tarihlerinin eski dönemlerini, bir yazı sistemleri olmakla birlikte, daha çok sahip oldukları kültür yoluyla, yani sözlü gelenekleriyle kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Türk halklarının eski tarihi dönemleri genellikle kendileri dışındaki milletlere mensup vakanüvisler tarafından kaydedilmiştir. Kendileri ise, tarihlerini daha çok destanlarla, efsanelerle yazmışlardır.

Destan ve efsane gibi sözlü gelenek ürünlerinde, tarihi gerçeklerin payı olmakla birlikte, sözlü gelenek ürünleri bir tarih belgesi olarak sayılamazlar. Öte yandan, tarihin karanlıkta kalan bazı noktalarını aydınlatmak için bu tür destan ve efsanelere başvurmak kaçınılmazdır. Çünkü karanlıkta kalan bazı tarihi gerçekler destanlarda ve efsanelerde gizlidir. Karaçaylıların eski tarihi dönemleriyle ilgili bilgileri de ancak destan ve efsanelerdeki gizli ayrıntılardan çıkarabiliyoruz. Birçok araştırmacı bu belirsizlikleri çözmek için çoğu kez, Karaçaylıların efsanevi atası, önderi Karça'yı anlatan "Batır Karça" destanına başvurur. Çünkü, Karaçaylıların tarihiyle "Batır Karça" destanı birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır...

Destanlar, milletlerin geçmişlerindeki önemli olayları, büyük önderlerin iç ve dış düşmanlarıyla yaptıkları savaşları, toplumu daha rahat bir hayata kavuşturma çabalarını konu edinirler. Bu tür destanlara, Karaçaylıların "Batır Karça" destanı güzel bir örnektir. Batır Karça destanında, Karaçaylıların efsanevi atası ve büyük önderi Karça'nın, Kabardey Çerkesleri'yle olan bir anlaşmazlığının sonunda, Baksan bölgesini terk ederek Kuban ırmağı dolaylarına göç ettiği anlatılır (Karalın Asiyat, Akbayev M.O., Bayramukova H.B., Kagiyo N.M., Karaçay Poeziyası Antologiyası, Stavropol, 1965). Ancak, genellikle Kuzey Kafkasya'da yaşayan Karaçaylılardan derlenerek yazıya geçirilen Batır Karça destanının değişik versiyonlarında, Batır Karça'nın kökü ve nereden geldiği açık değildir. Sadece, komşu halklarla olan savaşı ve bugünkü Karaçay topraklarını kendisine yurt ettiği anlatılır. Karça'nın ve Karaçaylıların daha önceki tarihi dönemleri bu versiyonlarda anlatılmaktadır...

Bu konuyla ilgilenen araştırmacılar ise genellikle Kuzey Kafkasya menseli kaynaklara yöneldikleri için Batır Karça destanıyla ilgili değişik versiyonların Kuzey Kafkasya dışında yaşayan Karaçaylılarda da olabileceğini hiç hesaba katmamışlardır.

Yazımızın sonunda verilen "Karaçaynı Kalay Kuralğanı" başlıklı destan (cır) ise, 21 Eylül 1996 tarihinde Gökçeyayla (Kilisa) köyünde, Çomalanı Ramazan oğlu Avbekir'den derlenmiştir.

İlginçtir ki, bu derleme, Kuzey Kafkasya menşeli derlemelerden daha farklıdır. Çünkü bizim derlediğimiz destanda; diğerlerinden farklı olarak, Karça'nın doğuşu ve çocukluğu anlatılmaktadır. Gökçeyayla köyünden derlediğimiz destanın daha da ilginç olan yanı ise; bu derlemede anlatılan Karça'nın doğuş motifinin, yani Karça'nın annesinin bir kusta hamile kalışı motifinin; Karaçay-Malkar Nart destanlarındaki demirci Debet'in, Türk-Moğol İmparatoru Cengiz Han'ın ve Siyenpilerin efsanevi kağanı Tansihay'ın efsanelerinde anlatılan doğuş motiflerine çok benzemesidir.

Karaçay-Malkar Nart destanlarında anlatılan Nartların demircisi Debet/Devet'in doğuşuyla ilgili bir başka bölümde; Debet'in annesi Akbiyçe'nin, güvercin kılığına girmiş bir melekten gebe kalışı anlatılır (Hacieva, T.M., "Nartla", İzdatelskaya Firma, "Vostochnaya Literatura", Moskova, 1994).

Türk-Moğol halklarının kudretli imparatoru Cengiz Han'ın doğuşuyla ilgili bir rivayete göre; Cengiz Han'ın annesi Alan-kova, geceleyin gökten inen bir ışık huzmesinden Cengiz Han'a gebe kalmıştır. Bu ışık huzmesi daha sonra bir bozkurt şekline girip ortadan kaybolur. Bu ışık huzmesi altında, Alan-kova'nın ölmüş kocası Dubun Bayan idi. Dubun Bayan da, Altın Han'ın biricik kızı Ülemelik'in oğludur. Ülemelik de Dubun Bayan'a güneş ışığından gebe kalmıştır (Cengizname; Prof. Dr. Şükrü Elçin, Halk Edebiyatına Giriş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986).

Dağınık olarak yaşayan Siyenpi aşiretlerini birleştirerek güçlü bir imparatorluk kuran Tansihay'ın doğuşu da yukarıda anlatılan rivayetlerden farklı değildir. Tansihay'ın annesi gökten bir buz parçasının ağzına düşmesiyle Tansihay'a gebe kalmış ve Tansihay'ı da doğurmuştur (Lev N. Gumilev, Hunnu, Moskova, 1960).

Bu kısa tahlilimizin sonunda, konuyla ilgilenen araştırmacılarımıza da faydası olur umuduyla, Gökçeyayla köyünden derlediğimiz "Karaçaynı Kalay Kuralğanı" adlı destanı (cırı) sunuyoruz.

KARAÇAYNI KALAY KURALĞANI

Tiñlağız bir cır cırlayım sizge
Saylap alıp en caraşğanın sözge

Aytayım Karaçaynı kuralğanın
Añlağız kaydan kalay bolğanın

Kırım han dep bolğant bek alğalada
Cañız kızı bolup tuthant kalalada

Hannı kızı kalada çaşay edi
Alayı adamlığa taşa edi

Bir kün catağında cuklap turğanlay
Çukusundan uyanıp oturğanlay

Bir aruv kanatlı üsünden uçdu
Kızını cüregine bir korkuv tüşdü

Uzaymayın kız andan buvaz boldu
Han kolunda çaşavu az boldu

Munu eşitgeninde ol Kırım han
Cüregi carlğan edi açuvdan

Bu dünyada çaşamasın dep kuvdu
Kızını çaşavundan da kol cuvdu

Kız ayak költürüp andan atlandı
Türlü kıyılıkla körüp katlandı

Başın alıp kelekeldi uzakka
Bek korkayet tüşeme dep tuzakka

Zaman kelgeninde tuvdu bir ulan
Cetgen adamça akıllı aşkı ulan

Bek süyümlü edi beti ak karça
Anıçün atına ataldı Karça

Aradan igi bir zaman ötgende

Caşı bıla tüşgenedi collağa
Örley sırtlağa tigeley kollağa

Tübeyalsak dep bir igi çaşavğa
Örley örley örledi miyik tavğa

Barabarıp bir cerde sabır boldu
Acal kelip alayda kabır boldu

Karça anasına açıp cıladı
Bir arada külüp oynap cırladı

Sağış etip dedi kalay eteyim
Men da adamla katına keteyim

Alay turganlay ol cañız çaşavda
Çırtıda adam bolmağan miyik tavda

Bir cigit çaş keldi anı katına
Sorğanında Navruz dedi atına

Ol cigit çaş alay ayddı Karçağa
Söleşivü uşayet tatarçağa

Uşatsañ men saña nöger bolayım
Izına ketmey katiñda kalayım

Karça bu sözleni bek igi kördü
Am bıla nögerlikge söz berdi

Ekisi da bir koş bolup turğanlay
Kelip alağa koşuldu Adurhay

Üçüncüge kelgen boldu Buduyan
Üçüsü da birbirinden gurbıyan

Barı birbirine nöger boldula
Bek kuanıp toy etip gor boldula

Artıdan kelgenle saylav berdile
Kaysın saylap alsa andan kördüle

Karça kalayet saylavnu tışında
Biyleri bolup kavumnu başında

Bir zamannı alay tura turdula
Turdula da onovğa olturdula

Birbirine tanışdıla sordula
Kalay çaşallık onovun kurdula

Barısı birgeley bara bardıla
Bara barıp bir özenñe kirdile

Tögerekge aylandıla kördüle
Ol özend e çaşarğa köl berdile

KARAÇAY – MALKARLILARIN ESKİ FOLKLOR ÜRÜNLERİ

T.M. HACİVE

Çeviren : Adilhan ADİLOĞLU

Mitoloji kaynaklı Nart destan ve efsaneleri, bütün Kuzey Kafkasyalı halklarda olduğu gibi, Karaçay-Malkar Türklerinin folklorunda da yer alır. Nart destan ve efsanelerini konularına göre şöyle tasnif edebiliriz;

A. Natların hayatıyla ilgili olan destan ve efsaneler

1. Nart Örüzmek ile Satanay-Biyçe hakkındaki destan ve efsaneler,

2. Nart Sosuruk/Sosurka hakkındaki destan ve efsaneler.

B. Natların soyu/secereleri hakkındaki destan ve efsaneler,

1. Debet-Alavgan-Karaşavay hakkındaki destan ve efsaneler,

2. Açıy oğlu Açemez hakkındaki destan ve efsaneler.

C. Nart destanlarında isimleri az geçen kahramanlarla ilgili destan ve efsaneler; Sozukku, Raçıkav, Şırdan, Nöger, Açı Tilli Gilastırhan, Çüerdi...

D. Natların ortadan nasıl kaybolduğunu anlatan destan ve efsaneler.

Bu tasnif dışında, başka konularla ilgili Nart destan ve efsaneleri de vardır. Karaçay-Malkar Nart destanları şifir ve hikaye biçimindedir. Her iki biçimin birleşmesiyle oluşmuş olan varyantlar da vardır. Türk halklarının çoğunda olduğu gibi, Karaçay-Malkar destanlarının büyük bir kısmı manzume şeklindedir. En bilinen Karaçay-Malkar halk ozanlarından olan; Hamzat Bittirov, Davut Malkonduyev, Gitçe Tekeyev, Kaşavbiy Gujonov ve Husey Hozayev'den derlenen metinler ile 1917 devrimi öncesinde yayınlanmış olan derlemeler bu görüşümüzü desteklemektedir...

P. Ostrakov, Karaçay-Malkar Nart destanlarıyla ilgili şunları söylüyor; "Bu destanlar manzume biçiminde ve bölüm bölümdür. Halk ozanları bu destanları, sıbızgı (kaval) çalarak ve davul çalar gibi küçük sopaları birbirine vurarak çıkarılan belirli makam eşliğinde söylüyorlar. Bu destanların her birinin kendisine has değişik makamları vardır..."

Safaraliy Orusbiyev, Karaçay-Malkar Nart destanları hakkında yazdığı makalesinde şöyle diyor; "Nart kahramanlarını öven halk şarkılarına baktığımız zaman, her kahramanın kendisine ait bir veya birkaç destanı vardır..." İ. S. Şçukin ise, Nart destanlarının çok eski zamanlardan itibaren Karaçaylılar arasında yaygın bir şekilde anlatıldığına dikkat çekiyor...

Destanlarda anlatılan Nart kahramanlarının sahip olduğu özelliklerine bakınca, onların eski mitolojilerle bağlantılı olduğunu anlıyoruz. Bu kahramanlar, daha doğdukları günden itibaren kendilerini göstermeye, kahramanlıklar yapmaya başlıyor. Bu kahramanların belli başlı olanları, halkın eski inanışlarıyla bağlantılı olarak, seyrilik bir şekilde anlatılır. Sözgelimi; Natların demircisi Debet, Yer tanrısı ile Gök tanrısının birleşmesinden doğmuştur. Satanay-Biyçe'nin babası Güneş tanrısı annesi ise Ay tanrısıdır. Nart Örüzmek, gökten düşen bir meteordan (kuyruklu yıldızdan) doğmuştur. Nart Sosurka da, bir granit kayasından doğmuştur. Debet'in torunu olan Alavgan oğlu Karaşavay'ın annesi bir emögen(dev)dir...

Nart kahramanları olağanüstü özelliklerle kuşatılmışlardır. Sözgelimi; Debet'in yüreği ve kanı ateşten yaratılmıştır. Debet ateşin, taşın, madenlerin ve yabani hayvanların dil-

lerini anlayabilmekte ve onlarla konuşabilmektedir...

Satanay-Biyçe'nin birtakım sihirli güçleri vardır. Olacakları önceden sezebilmekte ve gapten haberler verebilmektedir. Satanay-Biyçe'nin sahip olduğu bir başka özellik de, istediği zaman, istediği kılgıya girebilmesidir. Kısacası, Satanay-Biyçe'nin elinden gelmeyen hiçbir şey yoktur. Bu yüzden Nart kahramanları, Satanay-Biyçe'ye danışmadan hiçbir işe başlamazlar. Çünkü, Satanay-Biyçe sahip olduğu bu özellikler sayesinde Nart kahramanlarını birçok tehlikeden kurtarmıştır...

Nart Sosuruk, granit kayasından doğduğu zaman bir kor halindeydi. Debet onu alıp suya batırdı ve çelikleştirdi. Bu yüzden, Nart Sosuruk'u tanrılar korumaktadır. Tanrılar, Sosuruk'un bütün dileklerini yerine getirmektedirler...

Nart Karaşavay ve atı Gemuda, Satanay-Biyçe gibi, istedikleri zaman, istedikleri kılgıya girebilmekte ve görünüşlerini değiştirebilmektedir. Karaşavay'ın sahip olduğu bir başka özellik ise; havayı istediği zaman soğuk veya sıcak hale getirebilme gücüdür...

Böylesine olağanüstü özelliklerle yaratılan Nart kahramanları, halkın hayranlık duyduğu ve kendilerinin ideallerinde yaşattığı kahramanlar olarak, kuşaktan kuşağa aktarılıp bugünlere kadar gelmişlerdir...

Nart Özümek ile Satanay-Biyçe, Karaşay-Malkar Nart destanlarının özünü oluşturur dersek yanlış olmaz. Nartların kökü bu ikisinden başlamıştır;

"Sanatay olmuş Nartların anası
Özümek de olup Nart askerinin atası!.."

Nart Özümek aynı zamanda Nart kahramanlarının lideridir. Nart Özümek, daha küçüklüğünden itibaren Nartların düşmanlarına karşı savaşmaya başlamış ve ölünceye kadar da bundan vazgeçmemiştir. Nart Özümek, emegenlerin kökünü kurutmak için bir sefere hazırlanırken şöyle diyor; "Kart (ihtiyar) olsam da Nart'ım!.." Nart Özümek, diğer Nart kahramanları için bir ülkü, bir idealdir...

Satanay-Biyçe, Nartların en zor problemlerine bile pratik çözümler getirerek işleri kolaylaştırmaktadır. Nartların lideri Özümek'tir ama Satanay-Biyçe'ye danışmadan ve ondan ruhsat almadan hiçbir işe kalkışmaz. Nart kahramanları düşmanlarına karşı kazandıkları zaferleri, demirci Debet'in yaptığı silahlara ve Satanay-Biyçe'nin öğrettiklerine borçludurlar. Nart kadınlarına; yünden çuha yapmayı, elbise dikmeyi, boza yapmayı, ekme pişirmeyi Satanay-Biyçe öğretmiştir. "Nartların yerden göğe geçleri" adlı bölümde, Satanay-Biyçe'nin bir gününün bile Nartlara faydalı olmadan geçmediği anlatılır. Satanay-Biyçe, Nart kahramanları tarafından çok sevilmektedir. Satanay-Biyçe'nin adı, destanlarda derin bir sevgi ve büyük saygıyla anılır...

Sosuruk, Alavğan ve Karaşavay da, diğer Nart kahramanları gibi; ateşi ve suyu hakimiyetleri altına alıp Nartlara zulüm yapan ve Nartların kanına doymak bilmeyen çok başlı emegenlerle hayatları boyunca savaşıp dururlar...

Kuzey Kafkasya halklarının Nart destanlarında olduğu gibi, Karaşay-Malkar Nart destanlarında da; emegenlerden ateşi çalıp getiren ve böylece Nart ülkesini soğuktan kurtarmaktan kurtaran Nart Sosuruk'tur. Sosuruk'un kahramanlıkları; Kızıl Fuk'u öldürüp Nart ülkesine hürriyeti kazandıran Nart Özümek'in kahramanlıklarından az değildir.

Açey oğlu Açemez, Raçıkav, Nöger, Şırdan, Çüerd ve diğer Nart kahramanları da; güçlü, akıllı, mert, yiğit ve cesur kişiler olmuşlardır...

Karaşay-Malkar Nart destanlarında anlatılan kahramanlar; savaşta düşmana yenil-

meyen, zorluklara karşı dayanıklı ve sabırlı, düşmanlarının hilelerine kanmayan, çok zeki, akıllı, cesur ve yiğit kişilerdir. Nart kahramanları, halkın gönlünde sanki gerçekten yaşamış gibidirler. Onlar, her bakımdan halkın idealidirler...

Çegem bölgesinde "Nart-taş" adında bir kaya vardır. Karaçay-Malkar yaşlıları, "El-tübü" sakinlerinin bir çocuk doğduğu zaman bu kayanın çevresinde bayram yaptıklarını; Nart-taş'ın tepesinden su döktüklerini ve yeni doğan çocukları kayanın altına tutarak kayadan akan suyla yıkandıklarını anlatırlar. Yeni doğan çocuk eğer erkek ise şöyle dilekte bulunurlarmış;

"Nart Debet gibi demirci ol
Nart Şavay gibi er (yiğit) ol
Nart sosuruk gibi meşale ol
(Kendi) halkına tatlı, hoş gönüllü ol..."

Çocuk eğer kız ise, onun için yapılan dilek şöyleymiş;

"Satanay gibi dolunay ol
Başın (etrafın) dolan (daim) olsun toy
Adın olsun yer tanrısından bereket
Gitmesin köyünden, eksilmesin evinden bereket..."

Karaçay-Malkarlılar, toplumun belleğinden gitmeyen derin anlamlı, kısa ve güzel sözlerle, atasözü anlamında, "Nart-söz" demişlerdir...

İslam dinini kabul etmeden önce, Karaçay-Malkarlılar tabiattaki her şeyin; yerin, göğün, taşın, ağacın ve hatta çeşitli hastalıkların bile birer tanrısı olduğuna inanmışlardır. Bu eski inanışlarıyla ilgili olarak, yılın belirli zamanlarında değişik tapınma/ibadetler yapmışlar; salgın hastalıklar, kısırlık ve çeşitli felaketlerden kurtulmak için tanrılara kurban kesme törenleri düzenlemişlerdir.

Karaçay-Malkarlıların, ilkbahar başlangıcında, tabiatın yeniden canlandığı zamanda, "ilk gök gürlemesi/şimşek çakması"yla ilgili yaptıkları eski bir adetleri varmış. İlkbahar geldiği zaman çocuklar sokaklarda dolaşarak şarkılar söylerlermiş;

"Bu ayı(n) Totur (ilkbahar) ayın
Evinde olsun balın, yağın
İlkbaharın olsun sana uğurlu!..."

İlkbahar başlangıcında; halk toplanarak, tanrılara kurban kesme törenleri yapar, değişik şekillerde tapınırmış. Tanrılar için kurban kesilen hayvanların etleri kocaman bir kazanda pişirilir, bu kazanın etrafında halkı toplanarak; dirliğin (ürün, mahsül), tokluğun, şimşeğin, gök gürlemesinin tanrıları olan; Çoppa, Eliya ve Şibila için şarkılar (dualar) söyler, dans ederlermiş. Halkın inancına göre, o yılın mahsülünün bereketli olması bu tanrıların elinde idi...

Kurban edilen hayvanların etleri piştikten ve kazan ateşin üstünden alındıktan sonra, halk bu ateşin üzerinden atlarmış. Karaçay-Malkarlılar, ateşin sağlık ve güç-kuvvet verdiğine, hastalıklardan ve felaketlerden koruduğuna inanırlarmış...

İlkbahar geldiğinde; halk, henüz yeni çıkmış çimenleri suyla karıştırarak birbirlerinin

üzerine serperlermiş. Herhalde bu adet de, Karaçay-Malkarlıların eski inanışlarıyla bağlantılıydı...

Kışın kar soğuğu geçmeden, cankozlar (nergisgillerden kardelen çiçeği) erken bittiği için, Karaçay-Malkarlılar cankozı olağanüstü bir bitki olarak sayıyorlardı. Yaşlıların anlattığına göre; cankoz, topraktan ilk çıkmaya başladığı zaman, yeni bitmeye başlamış taze çimenlere şöyle dermiş;

"Çıkin, çıkin
Hayvanlar (açlıktan) kupkuru olmuşlar
Çıkin, çıkin, hayvanları doyurun..."

Malkarlılarda, cankoz için bayram da yapılmış. Yaşlı kadınlar ile çocuklar, cankozları toplarlar ve onları suyla karıştırdıktan sonra bir kabın içine koyarak; köyün sokaklarında dolaşırlar ve şöyle söylerlermiş;

"Cankoz çıktı bahar ayında
Soğuk ayda
Karı yenip, yeri yarıp
Soğuk ayda
Ay sevindi, güneş aydınladı
Soğuk ayda
Yer parladı, güçlendi
Bahar ayında, soğuk ayda..."

Daha sonra sokaklarda dolaşırken, karşılaştıkları insanların üstlerine, suyla karıştırdıkları cankozları serperlermiş. Eğer henüz yeni gelin olmuş biriyle karşılaşırlarsa, şöyle söylerlermiş;

"Taze çimen gibi üre (çoğal)
Evinde malın, yağın kaynasın
Çocukların cankoz gibi parlasın!.."

Çegem bölgesinde, "Totur'un taşı'nın bulunduğu yerde; Mart ayında, Totur tanrısı için bayram yapılmış. Kurbanlıklar kesilir, büyük şenlikler düzenlenirmiş. Halk, Totur-taş'ın etrafında dans edip, şarkılar söylermiş. Aksakal, yüzünü Totur-taş'a çevirerek şöyle dilekte bulunmuş;

"Başımızda gök tanrısı
Altımızda yer tanrısı
Onlar bize yardımcı oluyor
Kötülük yapsak, onlar bize kızıyor
Dilekler dilemek için geldik
Dileklerimizi kabul edersen seviniriz
Diz çöküyoruz Totur'a
Totur, yardım et halkına!.."

Karaçay-Malkarlılar, yirminci yüzyıla kadar, yeni yıl sevincini ilkbaharda; Mart ayında, gece ile gündüzün eşit olduğu günde (21-22 Mart) kutlarmış. Yeni yıl, ilkbaharla birlikte geldiği için, bu iki bayramı birden karşılamak için büyük hazırlıklar yaparlar; en güzel elbiselerini giyerler, en güzel yemekleri yaparlar ve bu iki bayramı kutlamak için geniş bir alana toplanırlarmış. Alana toplandıktan sonra, Aksakal şöyle dua edermiş;

"Baharımız yağışlı olsun
Güzümüz güneşli olsun
Kışımız karlı olsun
Ölümümüz geç olsun
Obalarımız mallı olsun
Kovanlarımız ballı olsun
Ambarlarımız tahıl dolsun
Yiyeceklerimiz lezzetli olsun
Baharımız bereketli olsun!.."

Aksakal duasını bitirdikten sonra; at yarışları düzenlenir, eğlenceler başlar, halk büyük bir coşku içinde bayramlarını kutlarmış...

"Ozay, Güppe, Şertmen" gibi eski inanışlarla ilgili şarkılar ise, daha sonraları eski anlamları unutulup çocuk şarkıları haline dönüşmüşlerdir.

Karaçay-Malkarlılar eskiden tarla ekmeye çıkmadan önce; kurbanlar keserek, şarkılar söyleyerek, eğlenceler düzenleyerek tarla ekiminin kolay ve bereketli olması için tanrılara dileklerde bulunurlarmış. Sözgelimi, ilkbaharda Karaçaylılar yer tanrısı Davle ile mahsulün tanrısı Eriley için Çoppa-taş'ın yanında çeşitli eğlenceler düzenleyerek "saban-toy" yaparlarmış.

Yukarı Malkar'da ise, bu bayramın adına "Gollu-bayram" deniliyordu. Bu bayram; toprağın, ekinin, çiftçiliğin, mahsulün tanrısı Gollu için yapılıyordu.

Karaçay-Malkarlılar, İslamiyet'i kabul etmeden önceki dönemlerde, ağaçlara da tapınıyorlardı. Karaçaylıların tapındığı ağacın adı "Cañız-terek", Malkarlıların tapındığı ağacın adı ise "Ravbazı" idi. Karaçay-Malkarlılar bu tapındıkları ağaçları bir tanrı gibi görüyorlardı. Bu ağaçlara olan inançları çok kuvvetliydi. Daha 19'uncu yüzyıl sonlarında bile, Malkarlı yaşlılar şöyle derlerdi; "Allah seninle, Ravbazı benimle olsun!.." Karaçay-Malkarlılar, bu ağaçlara o kadar saygı gösterirlermiş ki, bu ağaçlara değil zarar vermek, bir dalına bile dokunulunca büyük bir felakete uğrayacaklarına inanırlarmış.

Karaçay-Malkarlılar eskiden Ravbazı ile Cañız-terek'in yanında çeşitli bayramlar yaparlarmış. İnsanlar; kimi içinden, kimi de herkesin duyabileceği şekilde sesli olarak, bu kutsal ağaçlara çeşitli dileklerde bulunurlarmış. Karaçaylılar, tarla ekmeye çıkmadan önce, Cañız-terek için kurbanlıklar kesip şöyle dileklerde bulunurlarmış;

"Biz tarla sürmeye gidiyoruz
Karasabanı kırmadan,
Tarlamızı sen sürdür
Tohumumuzu sen bittir..."

(Devam edecek)

ALĞIŞ

Oy tohtağız, tohtağız!
Tohtağan terk tohtasın,
Tohtamağannı avruvu kozğalsın!
Oy, alğış ayak bal ayak,
Kolubuzğa alayık
Tilibizge salayık.
Dunya kıynılıkladan
Barıbiz keñde kalayık!
Oy, amin degen tilegin tapsın,
Amin demegen tilin kapsın!
Teyri oñarsın,
Teyri calbarsın,
Oñ aylandırsın,
Oñ cürütsün.
Bu üyden alğış ketmesin,
Bu üyge kargış cetmesin.
Süymegenle aythança Allah etmesin.
Oy kelgen kelin ulanlı kızılı bolsun,
Ullularına namısır bolsun.
Butun burup oltursun,
Butlay urçuk toltursun.
Kayın anasına aman bolsa
Burula, cılay oltursun.
Kelgen cerin süye kelsin,
Eter işin bile kelsin.
Ey, Allahım!
Kelin kelsin bu üyge,
Kız çıksın bu üyden!
Bir biri ızından cüz çıksın.
Kelinçikni al tabhanı tayakçı bolsun,
Ekinçi tabhanı tarakçı bolsun,
Üçüncü taphanı atçı bolsun!
Tayakçısı kalay bolsun deseñ:
Tebregende alda bolsun.,
Tutuşhanda başda bolsun.
Atasına kozu kuyruk aşatsın,
Anasına top dariyle saylatsın.
Egeçlege altın oka baylatsın,
Bütev üynü bereketde çaşatsın!

Tarakçısı kalay bolsun deseñ:
İşge kirse bilimli bolsun,
Toyğa kirse kiyimli bolsun,
Karağan közge süyümlü bolsun.
Atçısı da kalay bolsun deseñ:
Aslan kibik çaş bolsun,
Askerlege baş bolsun.
Uruşlada korkuv bilmesin,
Athan oğu cerge tiymesin,
Curtubuzğa tuşman iymesin!
Ey, Allah! Bu üynü sincırı kuruşmasın.,
Sabiyları bir biri bıla uruşmasın.
Üynü artı kula tuthan tüz bolsun,
Bıyıl kısırdıla degen cıl
Savar iynekleri cüz bolsun.
Cırkıları sırtbaşında oynasın,
Koyları da miñle bıla sanalsın.
İynek berse sütlüsün bersin,
Koy berse tüküsün bersin.
Öğüz berse farthanın bersin,
At berse çaphanın bersin,
İt berse kaphanın bersin,
Eşek berse cortnanın bersin.
Oy, dünyanı başı saban biçendi;
Bek bitsinle sabanla,
Aşamasınla kabanla,
Caşamasınla amanla.
Arpanı başına karış cetmesin,
Tübü bıla cılan cırıp ötmesin.
Bu üynü süymegenni;
Ne tilese da muratına cetmesin.
Anı cañız tavuğu börü bolsun,
Üydegisi biri kalmay teli bolsun.
Bazarğa barırğa arbası bolmasın,
Atı bolsa da sırtı cavur bolsun.
Otunña barırğa eşegi bolmasın,
Tübüne salırğa töşegi bolmasın.
Oy, bu bozadı, bozadı!
Boza tıldü azadı,
Caş cürekleni cazadı.
Bu, kurağan çöpnü başıdı,
Bıllay kuvañç künleni aşıdı.
Bu ayaknı başı kökge açık kibik
Allahnı cüregi bizge açık bolsun.

Ullu Allah amanlıkları keri etsin,
İgilikleni beri etsin.
Bu üynü, bu curtnu süymegenleni
Başlarına ketmez kibik dert bersin.
Oy entda amin, entda amin!
Amin degen tilegin tapsın,
Amin demegen tilin kapsın!
Men alğış ete bilmeyme
Allah alğış etsin,
Payhamar da amin desin!

Kıralanı başı İnilizdi,
Şaytanları başı İbilisdi.
Bu alğışları etgen
Cabaları İdirisdi...

Karaçay alğışını bu varyantın, DUDALANI MAHMUT 1953 cılnı Mart ayını 20-çı
kününde, Başhüyük elde CABALANI İdris'den cazıp alğandı. Alğışını original teksti,
Mahmutnu kol cazması bıla meni ençi arşivimdedi.

Basmağa Hazırlağan: SILPAĞARLANI Yılmaz

Dernek Haberleri...

“NARTLANI TOY KÜNÜ” BULUŞMASI...

Eskişehir Kuzey Kafkas Karaçay Balkarlılar Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından ikinci kez düzenlenen “Nartlanı Toy Künü” buluşması, yine YAZILIKAYA köyünde gerçekleşti. 28 Haziran Cumartesi günü Türkiye'nin her tarafından akın akın gelen Karaçay-Malkarlılar, güzel bir günde ve güzel bir ortamda buluşarak hasret giderdiler. Bu sene, geleneksel “Nartlanı Toy Künü” buluşmasına katılanların sayısı geçen yıldan daha fazlaydı ve ABD'den gelenlerin çokluğu dikkati çekiyordu.

YAZILIKAYA köyüne 2 km. mesafede ve yemyeşil ormana sırtını dayamış olan buluşma yeri tam bir panayır haline dönüştü. Kucaklaşanlar, yerleşmek için koşuşturanlar, koşup oynayan çocuklar, satıcılar, seyyar mutfakta pişirilen Karaçay hıçınının enfes kokusu, her tarafta civil civil kaynaşan insan manzaraları tam bir bayram havası estiriyordu.

ABD'de yaşayan hemşehrilerimiz tarafından kurulan derneğin (AKBA) temsilcisi başta olmak üzere Başhüyük, Afyon, İzmir ve Çifteler derneklerimizin temsilcileri de buluşma yerinde yer almışlardı. Devlet Bakanımız Sayın Namık Kemal Zeybek Beyefendi'nin de bu mutlu günümüzü bizzat gelerek şerefliendirmesi sevincimize sevinç kattı.

Gölgeliklerin ve ağaçların altında binden fazla insan programın açılışını beklerken, görevliler de pür telaş hazırlıkları tamamlamak için gayret ettiler.

Saat 11.00'e doğru, Dernek başkanı Hüsnü Küçük kısa bir açış konuşması yaparak ildeşlerimize “Hoş geldiniz” dedi. Müteakiben Cumhurbaşkanlığı Danışmanı ve Yesevi

Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı değerli kızımız Hürriyet Ersoy, selis karaçaycasıyla güzel bir hitabede bulundu, günün anlam ve önemini dile getirdi.

Son olarak, Karaçay-Malkarlıların kendi uruklarından saydıkları can dostları Devlet Bakanı Namık Kemal Zeybek Beyefendi kürsüye geldi ve Karaçayca sözlerle de süsleyerek samimi ve özlu bir konuşma yaptı. Karaçay-Malkarlı kardeşleriyle birlikte olmaktan duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Ahmet Yesevi Üniversitesi hakkında bilgi verdi. Türkiye ve Türk Dünyası arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler hakkında izahatta bulundu. Öğrenim için Türkiye'ye gelen öğrencilerden bahsetti. Kendilerini büyük bir ilgiyle dinleyen içten topluluğu selamlayarak konuşmasını bitirdi.

Bundan sonra, halk oyunları oynandı, müzik çalındı, küçük gruplar halinde buluşma-tanışma turları yapıldı. Öğle azeitının yenilmesinden sonra spor müsabakalarına geçildi. Bunlardan en ilginç olanı şüphesiz "Koz bürk" yarışması idi. Bilmeyenler için Koz bürk müsabakası hakkında kısaca bilgi verelim: En az 10 m. uzunluğunda üç ağaç tıpkı "darağacı" gibi çatılır. Çatı yerine yağlı bir ipin üst ucu sıkıca bağlanır, alt ucu da yere sarkıtılır. Çatının üzerine ise çeşitli şekerler ve cevizler (kozlar) yerleştirilmiş iri bir bürk (fes) konulur ki bunun adı "Koz bürk" tür. Müsabıklar yere sarkan ipin ucunu elleriyle kavradıktan sonra kol gücü ve ayak manevralarıyla yukarıya tırmanırılar. Bu esnada tutunulacak bir destek yoktur. Oldukça zor olan ve ustalık isteyen bu eylemin icrası sırasında seyirciler büyük heyecan yaşarlar, nefeslerini tutarlar. Çatıya kadar yükselmeyi başaran müsabık, koz bürkü yerinden alarak aşağı bırakır. Çocuklar, etrafa dağılan şekerleri ve kozları sevinç çığlıkları atarak toplarlar. İlk tırmanan gence birincilik ödülü verilir. Daha sonra tırmananlara da başarı ödülleri verilir. Böylece hem heyecanlı hem de zevkli bir müsabaka seyredilmiş olur.

Koz bürk yarışmasından sonra ildeşler arasında veda görüşmeleri yapıldı. Misafirlerden bir kısmı ikamet ettikleri yerlere bareket ettiler. Geride kalanlar onları uğurladılar.

Akşama doğru, geceyi YAZILIKAYA'da geçirmek isteyen yüzlerce ildeşimiz köye intikal ettiler. Akşam azeitından sonra, bu defa sabaha kadar süren millî oyunlar faslı başladı. Zaman zaman oyunlara ara verilerek şarkılar okundu, küçük gruplar halinde sohbetler edildi. Vaktin nasıl geçtiği anlaşılamadı, herkesin memnuniyeti yüzünden okunuyordu.

Pazar sabahı, uzak şehir ve köylerden gelen ildeşlerimiz birbirleriyle ve kalanlarla vedalaştılar, gelecek yılki buluşmada görüşmek üzere sözleştiler ve YAZILIKAYA'dan ayrıldılar.

Böylece, geleneksel hale gelen "NARTLANI TOY KÜNÜ" buluşmasının ikincisi de mutlu bir şekilde ve güzel hatıralar bırakarak son buldu.

"Kelirge da kuvanç bıla ceteyik..."

Birleşik KAFKASYA